

unga berättar

En studie av ungas
syn på läsning
och bibliotek.

Åse Hedemark

Svensk
biblioteks-förening

En studie av ungas
syn på läsning
och bibliotek.

Åse Hedemark

Detta verk är licensierat enligt Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell licens.

Grafisk form: A. Olas
December 2018
ISBN: 978-91-983360-3-0

Innehållsförteckning

Förord	4
Inledning	5
Tillvägagångssätt	7
Tidigare forskning i urval	8
Teoretiskt perspektiv och centrala begrepp	9
Rapportens disposition	11
Läsningens vad, hur och när?	12
Inledning - hur ser de unga på läsning?	12
Fritidens läspraktiker. Vad läser de och varför läser de?	16
Fritidens läspraktiker: Hur läser de, när läser de och var läser de?	24
En läsandekultur?	36
Skolans läspraktiker	39
Föreställningar kring läsning	42
Bibliotekets vad, hur, när?	46
Inledning - hur ser de unga på biblioteket?	46
Hur använder de biblioteket?	48
Hur kan man locka fler unga till biblioteket?	53
Sammanfattande diskussion	61
Skola	64
Fritid	66
Bibliotek	68
Diskussionsfrågor	72
Att diskutera utifrån själva biblioteket - att nå ut till de unga	72
Att diskutera utifrån mig som förmedlare - vad jag vill nå ut med till de unga	72
Referenser	74
Samtalsguide	78

Förord

Vad är läsning för unga? Hur ser tonåringar på biblioteken? Bara om man ställer frågorna kan man få svar. I den här undersökningen har Svensk biblioteks förening i samarbete med regional biblioteks verksamhet i fyra län gått ut och frågat ungdomar i fokusgruppsintervjuer. Svaren har analyserats i ljuset av aktuell forskning av Åse Hedemark, lektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid institutionen för ABM, Uppsala universitet.

Varför ville vi göra det? Barn och unga under 18 år är en prioriterad grupp för folkbiblioteken enligt bibliotekslagen. Barnkonventionen kräver också att barn och unga ska tillfrågas om verksamhet som berör dem och ha möjlighet att uttrycka sina åsikter.

Vi hoppas att den här rapporten ska ge stöd för våra medlemmar att utforma sin verksamhet så att man når och inspirerar unga till läsning i vid bemärkelse och på de sätt de unga önskar.

Svensk biblioteks förening vill framföra ett varmt tack till alla som bidragit till att ungdomarna fått komma till tals och inte minst till de unga själva som ställt upp i fokusgrupperna.

Karin Linder
generalsekreterare

Inledning

Ungdomar beskrivs ibland som en problematisk grupp på biblioteket. Tidigare studier (se Hedemark, Hedman & Sundin 2005; Agosto & Hughes-Hassell 2010; Hedemark 2018) visar att biblioteken har en något ambivalent inställning till unga. De anses vara en viktig och prioriterad grupp, samtidigt som de uppfattas som en grupp som är svår och utmanande att nå fram till. Ungdomar är så att säga för "gamla" för de programverksamheter för barn som finns på bibliotek, och i allmänhet för "unga" för verksamheter utformade för vuxna användare på bibliotek, vilket innebär att de tenderar att hamna vid sidan av många vanliga verksamheter på biblioteket. De få studier av ungas syn på biblioteket som har gjorts, visar att de som grupp ofta har låga förväntningar på biblioteket och att de menar att institutionen sällan har något att erbjuda dem (Lee 2014). Det förefaller således finnas ett glapp mellan ungas kulturutövande och bibliotekens verksamhet vilket gör att det framstår som viktigt att närmare studera gruppen unga, deras medievanor, textanvändande och uppfattningar av biblioteket. Det övergripande syftet med denna studie är således att skapa kunskap om ungas syn på och erfarenheter av läsning och av texter i olika sammanhang. Detta innebär att ambitionen med studien är att ta reda på vad och hur de läser och nå kunskap om vad läsning i vid bemärkelse betyder för denna målgrupp. Ytterligare ett syfte med studien är att skapa kunskap om ungas syn på och erfarenheter av bibliotek. Det ovanstående resonemanget mynnar slutligen ut i ett antal forskningsfrågor som studien har utgått ifrån:

- Hur beskriver de sina läsoplevelser? Hur, vad och när läser de?
- Hur använder deltagarna biblioteket och hur tycker de att biblioteket kan förbättras?
- Vilka läspraktiker kommer till uttryck i intervjuerna, vad karakteriserar dem och i vilka sammanhang utspelas de?
- Med utgångspunkt i de föregående forskningsfrågorna; vilken betydelse har dessa resultat för bibliotekens verksamhet?

Att definiera en grupp utifrån ålder är inte oproblematiskt. Ålder är, liksom exempelvis kön eller etnicitet, en kategorisering av människor ofta konstruerad utifrån förväntningar på ett särskilt uppförande eller antaganden om vissa egenskaper. Exempelvis förknippas unga inte sällan med framtiden och med digital teknik. Gruppen unga skapas då i kontrast till vuxna som i jämförelse framstår som tröga och långsamma, alltför förankrade i det förflutna för att vara digitalt "up-to-date" (Krekula & Johansson 2017). I allmänhet är det dock stor skillnad mellan ungdomars levda erfarenhet och de teorier som finns om unga (Zimic 2017). Min ambition är att ge en nyanserad bild av de unga som deltar i denna undersökning och beskriva den levda erfarenhet som de ger uttryck för, men det är ofrånkomligt i en studie att inte också referera till forskning och tala om unga som en mer generell grupp. Följaktligen kommer jag att göra även detta, inte minst här inledningsvis där jag tecknar en bild av unga som en grupp i samhället och de konsumtions- och medievanor som de generellt sett uppvisar. Dessa mer övergripande medievanor utgör en bakgrund till föreliggande studie.

Unga idag växer upp i ett samhälle präglad av konsumtion där globala influenser sprids genom exempelvis tv, mobiltelefoner, filmer och datorer. Detta ställer relativt stora krav på förmågan att kunna hantera olika typer av ideal, nya trender och samhällsströmningar. Ungdomar ger inte sällan uttryck för ett särskilt dynamiskt identitetsskapande (Lalander & Johansson 2017, s. 10) där till exempel musik, klädstilar och/ eller andra kulturella experiment ingår. Detta gör dem till en intressant grupp att undersöka, inte minst i relation till medievanor och textanvändande. Texter kommer i en mängd olika format där traditionella medier som fotografi, radio och (analog) böcker de senaste åren har fått konkurrens av digitala tekniker och medier i form av appar, webbsidor och datorspel. I Medierådets senaste rapport *Ungar och medier 2015* om barns och ungas användning och upplevelser av medier (2018) framgår att ungas medievanor i mycket hög utsträckning är digitala. Det senaste decenniets kraftiga ökning av internet- och mobilanvändning har medfört att det idag är svårt att göra tidsmässiga distinktioner mellan tiden när unga är uppkopplade respektive nedkopplade - undersökningen visar att de i princip är upp-

kopplade dygnet runt. Gårdagens högkonsumenter är därmed dagens genomsnittsanvändare, där exempelvis nästan 94 % av alla mellan 17-18 år uppger att de har egen smartphone. I kölvattnet av denna utveckling har det i den kulturpolitiska och utbildningspolitiska debatten varnats för att unga läser för lite och att deras läsförmåga brister. En viktig bakgrund till det är de försämrade resultaten i läsförståelse som svenska ungdomar uppvisar i internationella mätningar som PISA (PISA 2013). Den senaste mätningen från 2015 visar dock på något mer positiva resultat även om den samlade bilden ändå ger vid handen att bristerna kvarstår (PISA 2016).

Tillvägagångssätt

I studien ingår totalt 92 ungdomar där de allra flesta är födda 2001 eller 2002. Samtliga personer är över femton år, men i något/några fall kan det förekomma att personer som är 18 år fyllda deltar i intervjuerna. Några av informanterna är nyanlända unga personer och i dessa fall är det svårt att med säkerhet veta att de är födda något av de aktuella åren. Totalt genomfördes nitton fokusgruppsintervjuer och vid dessa deltog i allmänhet mellan tre och sju informanter, en bibliotekarie som intervjuade och i vissa fall ytterligare en bibliotekarie som tog anteckningar. Bland informanterna ingår både tjejer och killar, men det är något fler tjejer än killar som deltar i studien. De är alla anonyma i undersökningen och har i flera fall fått välja ett eget "anonymt" namn i samband med fokusgruppsintervjun. För att deltagarna inte ska känna igen varandra om de läser den här rapporten har jag dock valt att ge dem andra fingerade namn utifrån en lista på könsneutrala sådana som finns publicerad på Dagens namnsdag.¹ Samtalen har tidsmässigt tagit mellan en och två timmar och de har spelats in samt transkriberats. Deltagarna har rekryterats av de bibliotekarier som intervjuat dem och rekryteringen har i de flesta fall gått via biblioteket, men man har också använt organisationer i lokalområdet, exempelvis idrottsföreningar, för att genom dessa hitta informanter.

Fokusgruppsintervjuerna har ägt rum i såväl storstäder som småstäder och de län som varit involverade i undersökningen är Västra Götaland, Stockholm, Västernorrland och Uppsala. Majoriteten av fokusgruppsintervjuerna har ägt rum i storstäder eller i kommuner som ligger i anslutning

¹ Adressen till webbsidan är följande: <http://www.dagensnamnsdag.nu/namn/unisex-eller-koensneutrala/> [2018-10-26]

till stora städer. I vissa av dessa kommuner finns en hög andel flerspråkiga invånare, medan andra kommuner rymmer en hög andel invånare med svenska som förstaspråk. Jag har valt att anonymisera platsnamnen och kalla dem för Småstad, Förort och Stad och numrera dem, för att ge någon slags fingervisning om den kontext utifrån vilken deltagarna talar. Stad 1 citeras många gånger i resultatkapitlet vilket beror på att hela fyra intervjuer genomfördes i denna stad. Intervjufrågorna finns med som bilaga längst bak i rapporten.

Tidigare forskning i urval

Läsforskning om unga bedrivs inom flera olika discipliner. Inom såväl psykologi som inom pedagogik och didaktik finns en tradition av att studera läsning och läsförståelse. Lite förenklat skulle man kunna säga att dessa discipliner traditionellt har fokuserat på hur vi läser och hur vi lär oss att läsa, men under de senaste tjugo till trettio åren har ett synsätt, där den sociala läsningen studeras, fått ett allt större utrymme (se Liberg 2010). Även inom etnologi och litteraturvetenskap/sociologi förekommer forskning om läsning. Där finns också ett huvudsakligt intresse för den så kallade sociala läsningen där forskarna fokuserar på de sammanhang där människor läser, inte minst inriktat på hur människor interagerar och samtalar om läsning. Det är framförallt i denna tradition som den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen om läsning är grundad och som denna rapport är skriven utifrån. Vad gäller litteraturvetenskaplig och pedagogisk forskning om läsning är det särskilt elever i grundskolans lägre åldrar samt gymnasieelever som stått i centrum (se Molloy 2002, Olin-Scheller, 2006).

Inom biblioteks- och informationsvetenskap finns begränsat med forskning om ungas användning av skönlitteratur och fokus har istället ofta riktats på ungdomars informationssökning. Det finns dock en del studier om olika grupper (och här ingår ungdomar) litteraturanvändning och läsupplevelser kopplade till bibliotek, såsom exempelvis *Reading Matters. What the research reveals about reading, libraries, and community* (2006) av Catherine Sheldrick Ross, Lynne McKechnie och Pauline Rothbauer samt även *Plotting the reading experience* (2016) av Rothbauer et al.

Ungas användning av biblioteket har heller inte utforskats i särskilt stor utsträckning. Denise Agosto och Sandra Hughes-Hassell gjorde dock en studie 2010 av hur amerikanska ungdomar i en stadsmiljö använder biblioteket. Denna studie visar att lyckade biblioteksverksamheter för unga bygger på en förståelse från vuxenvärlden för ungdomars liv och intressen. I tidskriften *The Journal of Research on Libraries and Young Adults* finns ett relativt brett utbud av mer eller mindre praktikinära artiklar om bibliotekens verksamhet för unga såsom exempelvis Shari Lee's artikel *Beyond Books, Nooks, and Dirty Looks: The History and Evolution of Library Services to Teens in the United States* (2014) som analyserar hur amerikanska bibliotek historiskt har jobbat mot unga som användargrupp. I en nordisk kontext finns ett antal mindre studier av unga och bibliotek. Åse Kristine Tveit har i en intervjustudie (2012) undersökt ungas syn på läsning och bibliotek i en norsk bibliotekskontext. Tveit har tillsammans med Anne Mangen genomfört en studie av ungas attityder till att läsa digitala respektive analoga böcker (2014). I Sverige finns några enstaka studier om unga och bibliotek. I kunskapsöversikten *Studier av barn- och ungdomsbibliotek* av Kerstin Rydsjö och AnnaCarin Elf (2007) förekommer ett kapitel om ungdomar och även i antologin *Barnet, platsen, tiden. Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld* (2010) berörs bibliotekens arbete med och för unga. Det har de senaste åren kommit flera antologier om ungas läsning med viss bäring på ungdomar och bibliotek, såsom *Unga läser. Läsning, normer och demokrati* (2017) av Åse Hedemark & Maria Karlsson samt *Litteraturen på undantag? Unga vuxnas fiktionsläsning i dagens Sverige* (2015) av Torsten Pettersson et al.

Teoretiskt perspektiv och centrala begrepp

Ett tvärvetenskapligt fält som inspirerat den senare läsforskningen och även denna rapport är New Literacy Studies (se exempelvis Street 2000, Barton 2007). Detta är ett forskningsområde eller kanske snarare ett teoretiskt perspektiv där läsningens sociala praktik betonas. Ett centralt begrepp är literacy eller på svenska litteracitet som lite förenklat uttryckt innebär det en individ gör med en text eller flera texter i ett visst sammanhang. Med text/texter avses inte bara analoga sådana, utan även rörliga bilder, ljud, digitalt material – ja, i princip alla kommunikationsformer

inkluderas i begreppet text. I denna rapport kommer jag för tydlighetens skull inte att använda begreppet litteraciteter, utan begreppet läspraktiker eftersom det är begreppet läsning som vi ställt frågor om till de unga. Jag vill dock understryka att jag i denna studie, inte i första hand, ser läsning som en kognitiv förmåga utan framförallt som ett utövande – ett "görande" – och det är detta som jag fokuserar på i analysen. I intervjuerna beskriver de unga en mängd olika typer av praktiker i samband med läsning, exempelvis berättar de att de *använder* texter och att de *upplever* texter – både intellektuellt men också kroppsligt. De använder således texter i en mängd skilda sammanhang i olika syften, det vill säga det de talar om skulle kunna beskrivas som en uppsättning läspraktiker. Min ambition är att försöka att förstå och beskriva de olika läspraktiker som informanterna, beroende på kontext, behov, och förmåga, ägnar sig åt. Vid utövandet av dessa läspraktiker används såväl digitala som analoga verktyg.

Jag avser inte att på individnivå kartlägga alla informanternas olika läspraktiker, utan utifrån en helhetsbild av materialet, istället beskriva de som tydligast kommer till uttryck. Det är också viktigt att understryka att dessa läspraktiker inte är statiska, även om de är regelbundna, utan ger intryck av att vara dynamiska. Detta kan exemplifieras av att informanterna beskriver hur de tidigare ägnade sig åt en läspraktik som de inte längre gör nu och tvärtom. Denna förändring speglar inte bara en individuell utveckling, utan även att samhället och de institutioner som ingår där, förändras vilket påverkar människors läspraktiker. En central aspekt av begreppet läspraktiker är således att de är historiskt och sociokulturellt grundade och att de föreställningar och traditioner som samhället skapat kring läsning både reproduceras och produceras vid utövandet av olika läspraktiker. Läsforskaren David Barton menar att det i ett samhälle finns normer där vissa former av läsning prioriteras högre än andra (2007). I samtalen med de unga återspeglas sådana normer, i form av föreställningar de uttrycker om läsning, men också om bibliotek och skola. Föreställningar om läspraktiker och om bibliotek är också en dimension som kommer att utforskas i analysen.

I analysen talar jag omväxlande om de som deltagit i undersökningen som "de unga", "informerarna" eller "deltagarna". Det finns ingen betydelskillnad mellan begreppen utan för variationens skull används de alla tre. Ett begrepp som återkommer i texten är medieformat. Det åsyftar de olika format som text (i vid bemärkelse) kan förekomma i, exempelvis kan det vara analog text, digital text, bild, ljud, video eller olika former av hybrider mellan dessa.

Rapportens disposition

Rapporten består av ett resultatkapitel som är uppdelat i två delar där det första handlar om ungas syn på och erfarenheter av läsning och den andra delen beskriver deltagarnas syn på och användning av bibliotek. Här finns också ett avsnitt som berör de förbättringar av bibliotekens verksamhet som de menar kunde genomföras. Det sista kapitlet rymmer en sammanfattning av resultatet där jag återknyter till studiens forskningsfrågor. Jag gör också en avslutande diskussion om vilka slutsatser som kan dras av studiens resultat. Därefter följer ett kapitel med ett antal diskussionsfrågor som med fördel kan användas när ett utvecklingsarbete för unga på bibliotek ska initieras.

Läsningens vad, hur och när?

I detta kapitel kommer studiens resultat att redovisas och också att diskuteras. I kapitlets första del redovisas de olika typer av läspraktiker som de unga beskriver att de deltar i eller tvingas att ta del av eller väljer att inte ta del av. Dessa läspraktiker är såväl informella som formella, äger rum i olika sammanhang och kan inte alltid tydligt skiljas från varandra då de i många fall överlappar och tangerar varandra. Det är dock tydligt att beskrivningarna av skolans läspraktiker och fritidens läspraktiker skiljer sig mycket åt. Därför har jag valt att strukturera den första delen av kapitlet – det som jag har valt att kalla *Läsningens vad, hur och när* utifrån underrubrikerna "Fritidens läspraktiker" och "Skolans läspraktiker". Där ingår också ett mindre avsnitt om läsandets kultur samt ett avsnitt om olika föreställningar om läsning. I kapitlets andra del – *Bibliotekets vad, hur, när?* – beskrivs hur de unga uppger att de använder biblioteket och hur de menar att bibliotekens verksamhet kan förbättras.

Inledning – hur ser de unga på läsning?

I detta avsnitt beskrivs vad de unga uppger att de läser, hur de beskriver sina läsupplevelser samt hur de får tag på det de läser. Avsnittet inleds dock med en diskussion kring vad de unga associerar läsning med. Här är det tydligt att de kopplar läsning till särskilda medieformat, ibland sätter de läsning i samband med en särskild kontext, exempelvis skola eller fritid, några väljer också att lyfta fram läsning som en aktivitet som de beskriver med en rad olika adjektiv. En del väljer att beskriva en ideal lässituation. Det allra vanligaste är att deltagarna förknippar läsning med analoga böcker, i synnerhet läsning av skönlitteratur, vilket vi kan se i exemplet från Stad 1 nedan:

Alex: En bok

Mika: Ja, en bok eller en berättelse.

Lo: Sitta och läsa en bok.

Eli: Typ en tjock bok, alltså lite många sidor. Inte en kort

Även i exempelvis Förort 1, 3, 5, Stad 1 och Småstad 2, 5 och 6 talas det om läsning som en aktivitet som de i första hand förknippar med böcker. Det är således ett specifikt medium – boken – som sätts i samband med läsning. När deltagarna blir påmind om att läsning också kan ske i andra medieformat beskriver de att de också tänker på olika typer av sociala medier som exempelvis Snapchat, Instagram, Facebook, Kik och Tumblr (Förort 6). I Stad 1 beskriver Kim att "det (det vill säga läsning, min anmärkn.) finns överallt. Det finns på sociala medier, böcker, skolan. För att man ska kunna ta sig någonstans. Överallt". Några av informanterna kommer spontant att tänka på läsning på nätet som i Förort 1 där Sam säger att hen "tänker på böcker eller på nätet. Man kan läsa fanfictions". Andra deltagare berättar att de läser nyheter:

Mio: Ja, jag brukar läsa nyheter också

Andy: Jag med

Intervjuare: *I vilken form läser ni nyheter?*

Mio: I mobilen

Andy: I datorn

Cleo: Jag kan läsa artiklar i olika tidningar också. Papperstidningar alltså. Men så tänker jag att det finns ju mycket information på olika håll. Man får intryck hela tiden. Man läser ju egentligen hela tiden texter man får från olika håll.

Boo: Sociala medier. Läser i varje fall jag mycket på (Småstad 6)

Överlag beskrivs läsning av de unga som ingår i denna undersökning som en praktik de är positivt inställda till. Läsning beskrivs med hjälp av adjektiv som exempelvis mysigt, roligt, avslappnande, skönt, lugnt (Stad 1), en trevlig stund, kul (Stad 1). Detta kan bero på en viss skevhet i urvalet av informanter. Man kan anta att det är unga med ett intresse för läsning som lockas att ställa upp på en fokusgruppsintervju om läsning och bibliotek. Analysen av intervjuerna visar att många unga överlag föredrar att läsa tryckt skönlitteratur på sin fritid och det är relativt få av informanterna som säger sig läsa böcker digitalt. En studie av Tveit och Mangen (2014) visar att motvilliga läsare föredrar att läsa böcker digitalt, medan vana läsare ofta föredrar analog böcker. Ytterligare en studie om ungdomars preferenser av olika medieformat av Becnel & Moeller (2015) visar att unga tenderar att föredra att läsa tryckt text före digital text. I föreliggande studie framträder en bild av att den stora merparten av de unga som deltar helst väljer att läsa en analog bok före en digital bok. Det kan dock bero på - vilket resultatet från Tveits och Magens studie antyder - att det är framförallt vana läsare som har valt att ställa upp som informanter.

I de sammanhang där läsning omtalas positivt beskrivs inte sällan ideala lässituationer, som i Småstad 4 där Flynn säger:

Jag brukar tänka på sommaren när det är varmt, och en stol som hänger typ, och så är det massa lampor av någon anledning, och så sitter jag och läser i flera timmar och jag tycker att det är det mysigaste som finns.

Trots att merparten ger uttryck för en positiv inställning till läsning märks även divergerande åsikter i materialet, där deltagarna lyfter fram läsning som en tråkig aktivitet (Förort 6, Stad 1, Småstad 3). Jamie beskriver att han "läser ju absolut så lite som det går" (Stad 1). I intervjumaterialet förekommer således unga som inte identifierar sig som läsare och som har ett negativt förhållningssätt till flera olika typer av läspraktiker, oavsett om det gäller läsning av digitala eller analog böcker.

Sammanfattningsvis kan sägas att de unga i studien har en generell attityd till läsning, som antingen roligt eller tråkigt, men denna attityd säger egentligen lite om hur och på vilka sätt de läser. Vid en närmare analys av materialet är det tydligt att de har en mer specifik syn på läsning beroende på i vilken kontext de läser, vilket syfte de har med sin läsning och vilket medieformat de använder när de läser. En tydlig skiljelinje förefaller att gå mellan den läsning de ägnar sig åt på fritiden och de läspraktiker som utspelas i skolan. De som associerar läsning till skolan har en tendens att beskriva läsning som en tråkig aktivitet medan de deltagare som förknippar läsning med fritid beskriver det som en rolig praktik som de frivilligt väljer att ägna sig åt. I Småstad 2 diskuterar de läsning på följande vis:

Jordan: Man vill ju göra det oftare, men det känns som att man blir påtvingad i skolan och då är det inte lika kul.

Charlie: Ja, att det inte är så kul. För att man bara gör det i skolan.

Io: Jag tycker det är jättekul. Har alltid tyckt det.

Iben: Det är ganska tidskrävande, men typ värt det när man börjat.

Mimas: Jag brukar inte läsa mer än jag måste. Det brukar ta ganska mycket tid. Det brukar jag inte ha så mycket tid för.

Elliot: Jag tycker det är roligt att läsa, men det tar jättemycket tid också.

I utsagan märks olika syn på läsning där en del ser det som mindre roligt medan andra uppskattar läsning som aktivitet. Att läsa i skolan uppfattas generellt sett som en påtvingad och därmed tråkig aktivitet, medan självvald fritidsläsning är rolig. Det är inte ovanligt att unga som uppskattar att läsa på sin fritid samtidigt ger uttryck för att det i en skolkontext är tråkigt. En intressant aspekt är således att kontexten förefaller ha stor betydelse för hur de uppfattar läsning. Flera av informanterna associerar läsning med skolan. Alexis i Förort 4 menar att "skola kanske, jag vet inte, spontant kanske är det jag förknippar med ordet läsning" och det gör även Terry i Förort 6 som säger "jag tänker på lektioner i skolan". I Småstad 2 säger Nim att hon "tänker på skolämnet svenska". Det förekommer också exempel på utsagor där läsning förknippas med bibliotek (Förort 6).

Läsningens sammanhang och syfte framstår därmed som viktiga aspekter eftersom de påverkar den personliga läsoplevelsen och också förefaller avgörande för attityden till läsning. I nästa avsnitt kommer jag att fördjupa resonemangen om läsning genom att diskutera vad de unga uppger att de läser och de läsoplevelser de förknippar med olika läspraktiker.

Fritidens läspraktiker. Vad läser de och varför läser de?

Vad uppger de unga att de läser på fritiden, när de får välja själva? Populära genrer är fantasy, dystopier, science fiction, klassiker, självbiografier och mer verklighetsbaserade böcker. När det gäller titlar som omnämns som favoriter handlar det ofta om böcker som kommer i serier som *Harry Potter* (J.K. Rowling), böckerna om *Percy Jackson* (Rick Riordan), *Arvtagaren* särskilt boken *Eragon* (Christopher Paolini), *Vargbröder* (Michelle Paver), *The Lunar Chronicles* (Marissa Meyer), *The Infernal Devices* (Cassandra Clare), *Mistborn* (Brandon Sanderson), flera av John Greens böcker (t.ex. *Looking for Alaska*), *Divergent*-serien (Veronica Roth), *Monsterskolan* (Mårten Melin), *Game of thrones* (George R.R. Martin) och *Sagan om ringen* (JRR Tolkien). Sasha beskriver varför hon gillar fantasy på följande vis: "(...) jag vill helst att det ska finnas en värld bakom böckerna och en speciell känsla, annars tycker jag inte att det är intressant" (Förort 7). Detta uttalande är typiskt för hur de beskriver varför de läser fantasy, där en central aspekt som uttrycks i samband med läs-

upplevelser förknippade med dessa böcker är eskapism. De vill att berättelserna ger dem tillgång till en annan, magisk värld som de kan gå in i så att de för en stund kan lämna den gråa och lite trista vardagen.

En studie från USA visar att unga där föredrar i stort samma titlar som uppges i ovanstående resonemang (Becnel & Moeller 2015). John Greens böcker men även *Harry Potter* och *Sagan om ringen* uppges av amerikanska ungdomar vara omtyckta böcker, vilket visar att det förefaller finnas ett antal berättelser som över stora delar av världen är populära och som har en global publik.

Dagbok för alla mina fans (Jeff Kinney) nämns också som en favorit som flera av informanterna uppger att de ofta går tillbaka till och läser flera gånger. Serietidningar, fotbollstidningar, manga och fanfiction nämns också som texter de väljer att läsa. De serietidningar som specifikt lyfts fram är *DC Adventures* och *Batman: the killing joke*. Deltagarna berättar även att vissa ämnen i böcker väcker särskilt engagemang. Exempel på sådana är kärlek, rasism och hbtq-frågor, t.ex. *Golden Boy* (Abigail Tarttelin). Här berättar Tim om en bok med ett innehåll som väckt mycket känslor:

Jag läste den och jag blev verkligen helt träffad. Det gjorde fysiskt ont i mig att känna att det var så här samhället funkade. Det handlar då om en kille som är född intersex. Och jag visste knappt vad intersex var när jag läste den (Stad 3).

Även texter på nätet kan väcka känslor. Toni menar att hen "läst en massa bra texter på nätet om viktiga saker som jag tycker om. Saker som folk skrivit bra, om jämställdhet (Stad 1)". Misha, som är nyanländ, beskriver att hen läst *Romeo och Julia* och gillade den mest av alla böcker, därför att kärlek är ett universellt tema som hen kunde relatera till, trots att hen växt upp i ett samhälle som skiljer sig mycket från det svenska samhälle hen lever i nu. Populära, mer verklighetsbaserade, böcker som omnämns är Steve Jobs biografi (Walter Isaacson), Kakan Hermanssons bok *Hela Kakan* samt även *Spelet är spelet* (Cyril Hellman & Leo Carmona).

Motiveringen för att läsa den typen av berättelser beskriver Terry som att det handlar om följande:

Alltså det här med böcker. En sak som jag märkt med mig; jag känner ingen spänning eller jag tycker det är tråkigt när jag läser böcker, jag känner ingen spänning, roligt alltså ingenting. Det är därför jag gillar att läsa självbiografier istället, alltså jag... Det är mer verkligt. Det är mer allvarligt också. Så det är inte bara sådär, nåt påhittat (Förort 6).

Det förefaller vara viktigt för de unga som föredrar att läsa sådana böcker att de just bygger på verkliga berättelser och inte fantasi. Som utsagan ovan visar uttrycks att sådana berättelser bjuder på mer allvar och realism. Dessa relativt starka krav på realism framstår som en förutsättning för att läsa - texten ska stå nära verkligheten annars är det bara fantasi och påhitt, menar några informanter. Det som beskrivs som klassiker och/eller romaner som de unga uppger att de gärna läser är *Möss och människor* (John Steinbeck), *Skriet från vildmarken* (Jack London), *Cujo* (Stephen King), *Björnstad* (Fredrik Backman), *Alkemisten* (Paolo Coelho) och *Brott och straff* (Fjodor Dostojevskij). Specifika författare som nämns är Dan Brown, Tove Jansson och Stephen King. Poesi är det få som uppger att de läser, ett undantag är dock Robin som säger att hen läser Karin Boye (Stad 1). Det är dock flera av deltagarna som uppger att de tar del av och uppskattar lätttexter (Stad 1) vilket kan uppfattas som en form av poesi. Som tidigare har berörts läser de också texter på sociala medier, vilket dessa utsagor visar: "(...) jag läser en lång text på Instagram, det måste ju inte vara en bok liksom (Småstad 5)" och "ja, jag läser ju till exempel om jag är inne på Snapchat, då läser jag ju om mina kompisar (Förort 5)". Det finns även exempel på utsagor som skildrar en lust att läsa debatter på Facebook, att läsa artiklar och ta del av faktatexter digitalt. Kim säger: "Jag tycker om att läsa fakta. Typ att läsa på om saker. Fakta och politik är något som är roligt (Stad 1)". Flera uppger att de läser nyheter digitalt, i synnerhet Aftonbladet. Det förefaller som att om de läser nyheter är det digitala sådana, få uppger att de läser analoga nyhetstidningar. Att läsa texter på sociala medier är en praktik som i princip samtliga säger att de ägnar sig

åt under stora delar av dagen. Sandy säger att "på Instagram och SMS läser man ju hela tiden. Så man läser varje dag. Men inte bok (Småstad 5)".

För tillfället lämnar vi läsningens vad och går över till hur de beskriver sina skönlitterära läsoplevelser. När deltagarna beskriver sina favorittexter, som oftast utgörs av analog skönlitteratur, märks att en viktig aspekt är att dessa i något hänseende berör och väcker tankar. Noelle beskriver i utsagan nedan hur en bok fick henne att gråta och att berättelsen stannade kvar hos henne långt efter att hon slutat att läsa:

(...) Jag läste klart den och satt sen och grät i tio minuter för att det gjorde så ont. Son of a killings (?) heter den. Den var jättebra för att, jag vet inte... Den var skriven på ett så... Det hände inte jättemycket grejer hela tiden. Det hände saker, men det var sådär lugnt. Det gick inte jättefort. Karaktärerna byggdes upp på ett sånt sätt att man verkligen brydde sig och de förändrades jättemycket under boken. Åt olika håll, men man rycktes med väldigt mycket. Och även om jag kunde sitta och läsa intensivt i en timme och sedan la jag den ifrån mig och gick omkring och tänkte på den ända tills jag satte mig ner och läste igen. Så det blev aldrig att det blev hackigt och jag tappade bort mig för att jag var fortfarande inne i den. Det var väl därför jag inte ville sätta mig och läsa den där andra boken, för jag ville stanna kvar i tanken (Stad 1).

Att läsning av fiktionstexter både kan underhålla och ge andra perspektiv på livet visar flera utsagor, som exempelvis Sasha som beskriver: "Jo, precis som du sa att det är liksom..., det är som en annan värld. Och man får lära känna andra personer. Det vidgar ens vyer och gör en mer accepterande för andra saker. Ökar ens fantasi. Det är underhållande, spännande. Det berikar livet tycker jag (Förort 7)". Rio beskriver en stark känsla av identifikation med en av karaktärerna i en bok; "(...) hittade allt i karaktären där - ok, de är som jag, de förstår mig liksom - och det var en upplevelse att få känna att någon förstår mig. Ok, det är en bokkaraktär men hon förstår mig! (Stad 3)". Frances berättar att låttexter också kan beskrivas i termer av läsoplevelse: "En annan läsoplevelse jag haft är

ibland faktiskt texter. (...) Att musiken hamnar så bra med texten att det precis när det känns att texten har sitt klimax eller når sin bästa dramatiska eller hemska eller bästa, så gör också musiken det och det blir en sådan otrolig känslomässig attack (Stad 3)". Jessie uttrycker att hon gärna lyssnar på musik samtidigt som hon läser analoga texter. Det är tydligt i hennes utsaga att hon menar att musiken är en del av läsoplevelsen och att det måste vara en särskild typ av musik som passar ihop med den dramatiska handlingen i boken:

Jag lyssnar typ på house, såhär riktigt höga dj-låtar. För att det får mig att leva in i boken. För det är ju fantasy. När man har typ högtempoljud och när det händer såhär något, kanske en person som skjuter och försöker rädda världen, det typ passar in. För låten är högtempo, boken är högtempo så jag lever mig mer in i boken. Därför (Förort 1).

I beskrivningarna av de ungas läsoplevelser framträder även en bild av vad som bidrar till att förstöra en läsoplevelse. Det handlar exempelvis om att de inte uppskattar språket eller att karaktärerna i boken i någon mening irriterar eller upprör dem. Ilon menar att:

Jag kan tänka att en mening på de första tio sidorna är korkad och så läser jag inte klart boken.

Intervjuare: Är det dålig svenska eller att den säger något dumt?

Ilon: Dålig svenska, bara något korkat som de gör, att jag inte gillar personen (Förort 7).

Forskaren Gitte Balling menar att en beskriven läsoplevelse, som de vi ser här ovan, rymmer en tidsmässig dimension. I de artikulerade läsoplevelsena återspeglas motivation och syfte med att läsa (det som kommer före en läsoplevelse), det som hände i stunden (här och nu) och även det som blev resultatet av läsoplevelsen (efter). De förväntningar en

person har på en berättelse påverkar receptionen och i förlängningen även läsoplevelsen (2016, s. 47-49). I Noelles beskrivning på föregående sida, ser vi tydligt hur läsningens "nu" påverkade henne efteråt - hon beskriver hur hon läste klart och sedan satt och grät och hur hon läste intensivt för att sedan lägga ifrån sig boken, fundera på den ända till hon plockade upp den igen. Hon berättar också att det "aldrig blev hackigt", utan läsningen hade ett "flow". I Ilons beskrivning här ovan kan vi se hur språket och också karaktärerna i någon mening har stört honom och påverkat hans läsupplevelse negativt. Han uppnår inte något "flow" i sin läsning. I andra artikulera läsupplevelser talas det uttryckligen om läsarflow som en viktig drivkraft och motivation för att läsa. Även i Stad 1 uttrycks starka åsikter om vad som kan förstöra en läsupplevelse:

Fidel: Jag tror faktiskt att jag brände en bok bara för typ ett halvår sedan för att jag såg seriöst ett felstavat ord och så direkt efter där det borde varit komma var det punkt. Och sedan var det liten bokstav och direkt på det en särskrivning. "Det här är helvetet!"

Chris: Jag klarar inte av böcker där de skriver mej, M E J.

Flera: Nej, nä, nä

Intervjuare: Då kan det alltså vara att du slutar läsa?

Chris: Ja

Kim: Samma här

Chris: Då känns det omoget. Det känns som att en tolvåring suttit där...

Chris utsaga antyder en irritation över författare som medvetet försöker att skriva ungdomligt genom att använda talspråk och slang. Det framkommer i andra delar av denna intervju att de tycker att det är dåligt och att det är viktigt att språket framstår som trovärdigt.

I beskrivningarna av läsoplevelser kan vi avläsa tydliga syften med att läsa. Det handlar om känslomässig beröring och identifikation i de utsagor vi såg tidigare. I andra utsagor uppges explicit att syftet med läsningen är att; "få vara någon annan och få vara någon annanstans ett tag och hitta nya slags människor, även om de inte finns på riktigt" (Stad 3), det vill säga att syftet utgörs av att man vill bli underhållen och att man kan relatera till karaktärer och/eller miljöer. Verklighetsflykt och nyfikenhet på andra världar uppges också som skäl till varför deltagarna menar att de läser. Andra syften för att läsa skönlitteratur som anges är mer eller mindre instrumentella, dels handlar det att få någon slags grundläggande bildning och dels är syftet att få ett bättre ordförråd. Några menar att de läser för att lära sig hur man kan skriva egna böcker. En deltagare uppger att hen läser för att få beröm från föräldrar.

Motivationen bakom en läsning styr också vad man läser och hur man läser. Ellis uttrycker att hon läser faktaböcker för allmänkunskap (Småstad 3) och Eli menar att "i skolan brukar vi oftast läsa faktatexter och om jag läser hemma läser jag inte faktatexter utan mer skönlitterärt" (Stad 2), vilket antyder att olika genrer kopplas till olika kontexter. Några informanter ger dock intryck av att föredra att läsa fakta på fritiden som Jamie som säger:

Alltså om man ska leta reda på information om en uppgift eller ett problem man ska lösa. Handlar det om teknik så finns det ju alltid att hitta på Internet.

Intervjuare: Ja, och då läser ni er till kunskap där?

Jamie: Ja, och det känns ju lättare att läsa också eftersom då är man oftast lite intresserad också, än att läsa en tråkig saga (Stad 1).

Utsagan ger intryck av att Jamie läser faktatexter av lust och att han föredrar att läsa det före att läsa skönlitteratur. Även Mimas uppger att han föredrar att läsa faktatexter: "Jag är ganska tekniskt intresserad så då läser jag böcker om olika saker (Småstad 2)." Också James beskriver att han "(...) brukar läsa på nätet om bilar och teknik. Varje dag. Jag gillar fakta (Förort 3)." Tidigare studier ger vid handen att det är fler killar än tjejer som är motvilliga läsare (Olin-Scheller 2006). Eftersom alla informanter i denna studie har valt egna anonyma namn (som inte sällan är könsneutrala) går det inte alltid att koppla uttalanden till ett särskilt kön. Det är dock tydligt att några utsagor i materialet, som exempelvis de här ovan, uttrycker mer pragmatiska och instrumentella skäl till att läsa, där syftet är att söka kunskap om ett specifikt ämne. Även i *Barn berättar*-studien (2011) av Hedemark noterades ett sådant förhållningssätt. Tidigare studier har kopplat det förhållningssättet till läsning till pojkar (se Lenters 2006), men en sådan tydlig koppling är inte möjlig att göra i föreliggande studie.

I samband med att de beskriver sin fiktionsläsning på fritiden kommer flera av deltagarna in på filmer och/eller serier som baseras på böcker. Det framstår som att filmer är relativt viktiga ingångar till läsning av skönlitteratur. Iben beskriver hur "jag brukar läsa böcker som har gjorts till filmer. Om jag gillade filmen vill jag kanske läsa boken också. För boken brukar vara bättre" (Småstad 2). Och Ayo uttrycker att filmer faktiskt gjorde att hen började att läsa:

Sedan finns det här med att när jag först började läsa var det ju min favoritbokserie som fångade mitt intresse att börja läsa, för att jag såg en film. Och jag tyckte att storyn i filmen var så djävla bra, men filmen var så dåligt gjord. Så jag störde mig extremt mycket på det. Och serien ville jag inte titta på för de hade inte ens kommit igenom första säsongen. Och så hörde jag om böckerna (Småstad 4).

Det finns åtskilliga exempel i det empiriska materialet på hur de unga beskriver att de först tittat på en film eller en serie, gillat handlingen och/eller karaktärerna, och sedan förstått att filmen bygger på en bok eller

bokserie som de sedan väljer att läsa. Det förefaller således som att de tar del av samma berättelser, men i olika typer av medieformat. När deltagarna talar om hur de får tag på lästips nämner flera av dem att filmer och serier är viktiga i det hänseendet. Billie beskriver att: "(...) men om man kollar på något så blir man intresserad. Man kollar om det finns en bok så kan man... Jag gillade typ serien och då gillar jag det här och då kan jag läsa boken (Småstad 1)".

Fritidens läspraktiker: Hur läser de, när läser de och var läser de?

Som jag tidigare har nämnt uppger de allra flesta av informanterna att de föredrar att, om de läser, läsa analoga fiktionstexter på fritiden. De har således en tydlig preferens för att läsa analoga texter för rekreation på sin fritid, vilket ligger i linje med andra studiers resultat (se Becnel & Moeller 2015). Som skäl för det anger många att det bara är "riktiga" böcker som ger "rätt" känsla. Robin säger: "Riktiga böcker ger mycket mer mysig känsla (Stad 1)". Ofta ställs läsning av analoga böcker i relation till läsning av texter i andra typer av medieformat, främst digitala sådana. Boo menar att "(...) föredrar jag att läsa böcker som man håller i än på mobilen. Jag tycker om det här att man bläddrar. Känslan att hålla i en bok (Småstad 6)". I Småstad 5 för deltagarna en diskussion om fördelar och nackdelar kring läsning av texter i olika typer av format:

Alex: Jag gillar inte digitalt. Det är jobbigt för ögonen. När man måste bläddra och hålla på. Zooma in och...

Flynn: Om jag skulle sätta igång och läsa skulle jag INTE välja digitalt för det blir väldigt jobbigt för ögonen och en bättre känsla om man läser en riktig bok.

Mika: Jag läser pappersböcker, men det finns ju sådana där läsplattor och de skulle vara kul att testa. För det blir ju lite tungt när man ska ta med en stor bok. En läsplatta är ju lite mindre och käckare. Då kan man ha fler böcker i samma.

Lo: Och det här med ljudböcker, det går så långsamt när de läser. Jag läser jättesnabbt. Jag är väldigt bra på att läsa, så jag läser mycket snabbare och de är ju som sniglar på varje sida. Det är jättejobbigt att lyssna på. Jag har inte riktigt fått upp ögonen än för ljudböcker.

Eli: De läser långsamt, men det är skönt då slipper man läsa själv. Och så fattar man vad det handlar om fast man har dissat att läsa det.

Mika: De luktar gott! (skratt) Men det är skönt ... Jag gillar inte... Det är mest för att jag inte gillar digitalt. Det är så jobbigt ljus. Man får ont i huvudet. Det är skönare att hålla i något också.

Eli: Traditioner...

Flynn: Det är bara någonting som känns bättre med en fysisk bok. Man kan bläddra. Allt är still.

Lo: Och att man kan göra det i sin egen takt. Man kan ta den tid man behöver. Om man lyssnar på något tar de det i sin takt.

Som utsagorna ovan visar förefaller det finnas materiella och/eller kroppsliga skäl till varför de unga föredrar att läsa analoga böcker. De menar att böcker luktar gott, de gillar att vända sida och de menar att det är mer ansträngande för ögonen att läsa digitalt. Som en informant uttrycker det ovan är - "allt är still" - vid läsning av analoga texter. I flera uttalanden lyfts fram att det bara är analoga böcker som ger den rätta känslan och dessa kroppsliga förankrade upplevelser de förknippar med läsning av böcker verkar vara viktiga för de unga. Forskaren Thomas

McLaughlin (2015) menar att de fysiska dimensionerna av läsning, så som att greppa boken, att bläddra, att känna lukten av en bok, är aspekter som starkt påverkar och utgör viktiga, men i forskningen ofta bortglömda, delar av läsoplevelsen. Det är lätt att glömma, menar McLaughlin, att läsning är en praktik som rymmer, inte bara kognitiva dimensioner, utan påtagligt kroppsliga (2015). Digitala medier har en layout och design som medger utövandet av kroppsliga och kognitiva aspekter som delvis skiljer sig från den analoga skönlitterära läsningen. Det kan exempelvis handla om att svepa med fingrarna över ett tangentbord eller en pekskärm eller att läsa en webbsida där reklam och notiser ideligen dyker upp. Ibland beskrivs den unga generationen som "digitala infödingar" för att de har växt upp med digital teknik som ett naturligt inslag i sina vardagsliv (Zimic 2017). Deltagarna i denna undersökning kan till vissa delar sägas leva upp till den beskrivningen då de berättar att de använder digitala medier dagligen. Men beskrivningen av dem som en ständigt uppkopplad internetgeneration speglar inte fullständigt de behov och de läspraktiker som de själva ger uttryck för. Som vi ser av utsagorna här ovan beskriver de läsning av analoga texter i form av böcker i uppskattande ordalag och det stora flertalet av deltagarna säger sig ändå föredra att ta del av berättelser på detta sätt. Det är helt enkelt denna läspraktik som de ser som den "riktiga" läsningen, vilket i sin tur kan vara en återspjuling av samhällets ideal kring läsning, där det ofta är analog skönlitteratur som likställs med läsning (Hedemark, Lundh & Lindsköld 2018). Som Kim uttrycker det: "det här med att läsa digitalt. Då avbryts man hela tiden. Det kommer notiser" och Chris säger: "det är inte alls samma känsla (Stad 1)".

Ett intressant drag i intervjumaterialet är att analoga texter förknippas med en känsla av äkthet och autencitet i jämförelse med de texter som de tar del av digitalt. Noelle pratar om problemet med att veta om olika inlägg på sociala medier verkligen är sanna eller som hon uttrycker det; "(...) så hittar man skvaller nästans och så hittar man inte sanningsskvaller (Stad 1)". De berör också problemet med näthat. Kim berättar att hon gärna läser stora debatter på Facebook, "(...) och så tänker man, ska jag kommentera... nej. För då får man dödshot liksom (Stad 1)". När infor-

manterna berättar vilka språk de föredrar att läsa på, uttrycks också betydelsen av att ta del av texter som känns äkta, vilket ofta är förklaringen till varför de vill läsa på originalspråk. Påfallande många av deltagarna uppger att de helst läser på engelska om boken ursprungligen är skriven på det språket. Alde menar att: "Jag läser mest på engelska. Jag tycker att det blir bättre beskrivet på något sätt" (Stad 2) och Noelle säger; "(...) För det är det som är naturligt att läsa då. På originalspråket. Så är det en svensk författare läser jag ju på svenska. Men det gör ju att oftast läser jag på engelska för att de flesta böcker som jag är intresserad av att läsa är skrivna på engelska (Stad 1)". I Stad 1 diskuterar deltagarna språket på följande vis:

Quinn: Om jag får tag på den engelska versionen tar jag helst engelska. Vilken dag som helst!

Intervjuare: *Gäller det även en svensk författare som är översatt till engelska?*

Quinn: Nä, alltså då blir det ju bara konstigt, Det blir ofta felöversatt.

Intervjuare: *Men har det betydelse? Att en engelsk författare vill man helst läsa på engelska?*

Flera: *Jaa*

Chris: Då är det mera författarens tankar än översättarens.

Quinn: Det blir mer äkta.

Noelle: Det blir oftast krystat med översättning.

Quinn: Det är så ofta felöversättningar så det är inte sant!

Kim: Författaren kanske menar med en annan betoning än det översättaren ser och det blir så fel.

Chris: Jag läste en bok, både på engelska och svenska, varav en mening: på engelska stod det Your shirt looks gay, och på svenska blev det; din skjorta ser munter ut.

Noelle: Men det är väl för att gay betyder typ glad.

Chris: Ja, men det var ju inte så författaren menade i den engelska boken.

Att döma av diskussionen ovan har deltagarna uppenbarligen så betydande kunskaper i engelska att de ifrågasätter översättningar som görs. Som vi ser talar de om äkthet och en önskan att komma så nära författarens intentioner med texten som möjligt, vilket de menar att en översättning ibland står i vägen för. Det är intressant att även de informanter som är flerspråkiga uppger att de föredrar att läsa på engelska eller svenska. Ibland säger de att de vill läsa på svenska för att förbättra ordförrådet, men anger också som skäl för varför de väljer svenska eller engelska att det finns saker som är svåra att uttrycka på modersmålet. I Småstad 3 diskuterar några unga med dari som modersmål detta och Ellis beskriver att hon tycker att:

I vissa språk är det jättelätt att prata om en viss sak. Så visst kan det påverka vilket språk man läser på. Ibland är det svårare att få läsaren att veta vad författaren menar. Ibland på mitt språk är det jättesvårt. Men typ om det är på svenska eller engelska är det mycket lättare och jag förstår allt.

Överlag är det få av de med flerspråkig bakgrund som uppger att de föredrar att läsa på sitt modersmål. De allra flesta av deltagarna – oavsett om de är flerspråkiga eller har svenska som modersmål – föredrar att läsa på svenska eller engelska.

En fråga som diskuterades under samtalen med de unga är var de får lästips och hur de får tag i texter att läsa. Diskussionen kretsade i första hand kring hur de får tag på skönlitteratur och det är tydligt att många av de unga köper den på någon av de större bokhandlarna eller på loppis. Tim beskriver att hen väldigt ofta är på Akademibokhandeln och får tips där (Stad 3). En del lånar böcker från föräldrar eller kompisar och de lånar också på antingen skol- eller folkbiblioteket. Toni beskriver hur hon "(...) brukar låna på bibliotek, eller köpa, om det är en bok jag väldigt gärna vill ha typ. Låna av folk kanske (Stad 1)". En del menar att de vill ha egna, nya böcker och andra menar att gamla böcker är bättre ur ett miljöperspektiv och att de både är "coolare" och luktar godare (Stad 1). Tips på böcker att läsa får de, som tidigare nämnts, från filmer och från sociala medier. Boo berättar att hon "(...) kan följa nåt konto som lägger upp boktips som man vet gillar den genren (Småstad 6)" och Vanja menar att "(...) om man är på Internet så kanske man ser att den här personen läser böcker som jag brukar tycka om, och kolla, där är en bok som jag inte läst (Stad 1)". I Småstad 4 använder en av informanterna en sida som heter Booktube där "youtubers" pratar om böcker. De deltagare som är särskilt intresserade av manga berättar att de använder särskilda appar för manga som kontinuerligt uppdateras med nya kapitel. Kompisar, syskon och föräldrar är också vanliga boktipsare och de lånar även böcker av dessa. De menar även att de får boktips genom att läsa baksidestexter och/eller att titta på omslaget. Några av deltagarna uttrycker starka åsikter om vilka bokomslag som är tilltalande och inte. Rory hävdar bestämt att "(...) jag tycker inte om omslag med människor på. Det brukar förstöra. För man brukar ju tänka ut i huvudet hur en karaktär ser ut. Då är det tråkigt när man redan vet hur den "ser ut" (Förort 7)".

Ibland nämner de att de får tips från någon lärare eller bibliotekarie. I de fallen är det ofta en specifik lärare eller bibliotekarie som de uppger att

de vänder sig till. Jag uppfattar att det är en person som de har förtroende för och att dessa generellt sett utgör undantag – varken lärare eller bibliotekarie uppfattas i allmänhet kunna ge några lästips. Alexis berättar att hon "(...) brukar få tips av min gamla svenskalärare. För vi brukar alltid diskutera böcker väldigt mycket (Stad 1)". I fokusgruppsamtalen framkommer att deltagarna menar att bibliotekets katalog inte fungerar särskilt bra för att hitta tips på böcker att läsa. Pim beskriver att:

Jag vet ju att det finns en bibliotekssida, men den är ju inte fantastisk om du vill hitta nya böcker som du gillar. Den är bara bra om du vet vad du letar efter och var den finns. Det finns inget sätt att veta "skulle jag gilla den här?". Du kan inte förläsa första kapitlet, kolla baksidan. Du får typ namnet, vem som skrev den och finns den på XX-biblioteket? (Förort 3).

Ibland jämför de bibliotekskatalogen med kommersiella alternativ, som exempelvis Adlibris katalog och den sökfunktion som finns där. De menar att den senare är betydligt bättre och efterfrågar explicit, som utsagan ovan visar, möjlighet att kunna läsa utdrag ur böcker eller en funktion som är baserad på vad de tidigare lånat och som sedan tipsar om liknande böcker. De menar också att de gärna vill låna på biblioteket men att de böcker de vill ha saknas på biblioteket. Eli förklarar: "(...) jag försöker låna mycket på biblioteket men det är många böcker som jag vill läsa som inte finns typ. Mycket engelska ungdomsböcker. Och då blir det ju att man måste beställa on-line om man vill läsa. Så det gör jag oftast (Stad 1)". Yoshi uttrycker dock att han tycker att biblioteket fungerar bra när det gäller att hitta nya böcker. Han beskriver att "(...) biblioteket faktiskt är ett väldigt bra hjälpmedel för att få tips om böcker. Det finns ju bibliotekarier som kan tipsa och så. Så kan man kolla igenom alla böckers baksidor i biblioteket om man går till exempel till den hyllan som har just din favoritgenre (Stad 3)".

Deltagarna menar att de oftast inte har några problem att hitta det de vill läsa, men ibland uttrycker de informanter med intresse för en särskild genre eller en särskild serie att de kan ha svårt att få tag på texter de vill ha, vilket vi kan se exempel på i avsnittet ovan. Det händer också

att de uttrycker frustration över att de inte hittar "bra" böcker. Även om deltagarna tenderar att tala mest om den analoga fiktionläsningen finns dock några av informanterna som uppger att de läser e-böcker. Många av informanterna säger sig ta del av längre digitala texter, som exempelvis debatter på Facebook eller artiklar. Några av deltagarna beskriver att de använder Wattpad som är en digital tjänst som tillgängliggör berättelser där man också kan dela egenskrivna berättelser som exempelvis fanfiction. Misha som är nyanländ berättar att hen brukar ta bilder på svenska ord och "har dem i min mobil, så sitter jag och läser dem på bussen (Förort 4)". De läser även blogginlägg och nyheter digitalt, oftast nämner deltagarna att de går in på Aftonbladet. Att läsa tidskrifter analogt är det, med något enstaka undantag, ingen som nämner att de gör, men någon deltagare uppger sig läsa nyhetstidningar analogt hemma. Flera unga berättar att de tycker om att lyssna på skönlitteratur. Det framträder en bild av att de betraktar lyssnandet på ljudböcker som en delvis annan läspraktik än läsning av analoga fiktionstexter. Sandy säger att "men att lyssna på ljudbok är ju inte att läsa, men det är ju någon form av litteratur (Stad 1)". Morgan beskriver att han inte tycker att ljudböcker ger någon läsoplevelse men att han kan lyssna på engelska ljudböcker för att "öva hörförståelse" (Småstad 4). Vanja menar att:

Om jag vill ha en mysig lässtund lyssnar jag inte på ljudbok, då läser jag i en bok. Ljudböcker har jag när jag är ute och går eller gör något annat ganska passivt så kan jag lyssna medans. Jag orkar inte sitta i en fåtölj, med en filt och en brasa och lyssna på en ljudbok i två timmar. Men jag klarar av att läsa i två timmar (Stad 1).

De beskriver också att de väljer att lyssna på en viss typ av böcker, medan de väljer att läsa en annan typ av böcker. Vanja förklarar vidare att: "(...) jag lyssnar på en annan typ av ljudböcker, för de jag lyssnar på brukar vara lite lättsammare och inte så mycket att ta in. De jag läser fysiskt kanske är lite mer att tänka över (Stad 1)". Som utsagan visar betraktas således den analoga läsningen som en annan typ av läspraktik än att lyssna på böcker och de ger två lite olika läsoplevelser, att döma av

Vanjas uttalande. Cleo beskriver det som att: "(...) då läser jag en bok, och lyssnar på en. Så det fungerar. Det är två olika sätt att ta in böckerna (Småstad 6)". Det finns också några exempel på utsagor där det framstår som att läs- och skrivsvårigheter kan vara ett skäl till varför man väljer att lyssna på en bok. Tove berättar att:

Jag är också en sådär som till exempel när det blir svårt i texten, man hänger inte med, man läser flera gånger, men man får inte in det i huvudet sådär, då brukar jag ofta sätta in hörlurar och ibland hittar man hela boken på youtube där de läser och då brukar jag gå in på det såhär och bara sitta och lyssna och hänga med i texten och då man får in det mycket enklare och snabbare. Det blir inte så jättejobbigt att man måste läsa och samtidigt förstå (Förort 5).

För att underlätta läsförståelsen lyssnar hon på boken samtidigt som hon läser den med ögonen. Alexis säger explicit att hon "oftast lyssnar för jag har problem med en diagnos (Stad 1)". Att lyssna på ljudböcker uppfattas som mer passivt än att läsa och deltagarna berättar att de lyssnar under tiden de gör något annat, som exempelvis när de tar sig till skolan eller är ute och går, som i exemplet ovan. Radiopoddar används på ett liknande sätt och en del av deltagarna säger sig lyssna på sådana. En informant uttrycker att det skulle vara skönt att få läroböcker upplästa, men är annars emot att på fritiden ta del av skönlitteratur på det sättet. Flera av deltagarna anger som skäl för att inte ta del av ljudböcker att de stör sig på uppläsaren, att de inte har tillgång till sådan service, att det går för långsamt när uppläsaren läser, att de blir distraherade av annat och att det inte går att bläddra fram och tillbaka i en ljudbok.

Om vi går över till att diskutera när under dagen de läser menar så gott som samtliga av deltagarna att de i någon mening läser hela tiden eftersom de möter text på många olika sätt under en dag. Som Sam uttrycker det; "(...) jag läser nog det jag ser basically (Förort 1)" och Kim säger; "(...) Alltså man läser hela tiden. Egentligen (Stad 1)". Läsning av digitala texter på exempelvis sociala medier framstår som mycket frekvent och de

är i någon mening alltid uppkopplade. Informanterna talar inte om någon särskild tid under dagen eller någon period under veckan när de är nedkopplade och inte tar del av exempelvis Instagram, Facebook, Tumblr och Snapchat. Som Billie uttrycker det så läser hen sociala medier "24/7" (Småstad 1). Informanterna i Förort 5 menar dock att ett tillfälle de inte är på "mobilen" är när de umgås med varandra:

Reese: Men när vi ÄR med varandra, då brukar vi inte vara på mobilen och så.

Senja: Det enda vi har mobilen till är att vi sätter på musik i en högtalare och sedan pratar vi och dansar.

Intervjuare: Är det en medveten grej för att ni tycker att det tar för mycket tid?

Senja: Nej, det är för att vi vill umgås.

Reese: Vara i stunden, vara med varandra, njuta av det.

Intervjuare: Tycker ni att ni är så som de flesta ungdomar gör eller är det bara ni?

Senja: Nej, jag tror inte de flesta är så.

Reese: Jag tror det beror på vad man har för relation. Med vissa vänner är det. Då sitter man bara så här: "kolla på det här, kolla på det här"...

Tove: Jättemånga är ju såhär, bara skärmen uppe, och man bara "Ok". Då blir det att man själv har skärmen. För man kan ju inte bara sitta där.

Den analoga fiktionsläsningen utövas när informanterna upplever att de har tid och om de har en bok som är tillräckligt bra för att de ska ta sig tid att sätta sig och läsa. Nilo berättar att hon läser ca tre gånger i veckan men att det också styrs av om; "(...) när jag hittar bra böcker, när jag orkar och när jag har tid (Förort 1)". Av de deltagare som säger sig läsa skönlitteratur på sin fritid läser några dagligen, ofta innan de ska sova på kvällen, andra beskriver att de läser på helgerna eller under loven. Informanterna beskriver att de läser varje dag i skolan, men då gäller det i första hand skolrelaterade texter. Det finns även ett antal deltagare som menar att de inte lägger någon fritidstid på att läsa skönlitteratur alls numera, fastän de läste när de var yngre, som Jamie som säger; "(...) Men nu är det roligare att spela dator än att läsa, så varför skulle jag läsa? (Stad 1)". Det framstår som att många av informanterna läser i perioder. De berättar exempelvis att de läste mer för ett par år sedan och några av informanterna menar att de läser när de har ledigt. Tidsbrist och brist på ork uppges som de främsta skälen till att de väljer att inte läsa. Skolan tar mycket tid i anspråk och deltagarna menar att i synnerhet när de har mycket prov är det svårt att hinna med att läsa annat än det som är nödvändigt för skolan. Inte sällan uttrycker informanterna en önskan om att läsa mer än vad de gör, Toni menar att: "(...) Jag glömmer typ bort det. Jag önskar att jag läste mer" (Stad 1) och Bram säger; "Jag skulle vilja läsa en timme varje dag, men det blir inte alltid så" (Förort 2) och Noelle beskriver hur hon: "ser på en Youtube-video och så tänker jag: "jag borde läsa, jag ser bara klart på den här videon... (Småstad 1)" och i Småstad 5 uttrycker en informant att; "Jag skulle vilja läsa mer på kvällarna tror jag. Istället för att sitta med mobilen. Ligga och läsa istället innan man ska sova. Det är lite mer hälsosamt tror jag". Reese menar att anledningen till att hon inte läser är; "(...) ibland kan det vara för läxor, men ibland är det för att man inte vill missa det som händer i telefonen. Så då blir det lätt att man inte tänker på boken längre (Förort 5)". Det framstår som att det är mycket som konkurrerar om deltagarnas tid - skolan, kompisar, sociala medier, film, serier och träning - alla dessa aspekter nämns som skäl till varför de inte hinner med att läsa så mycket böcker på sin fritid som de ibland uttrycker att de skulle vilja. När informanterna väl tar sig tid att läsa tycker de mest om att läsa på bekväma ställen. I Förort 1 beskriver informanterna det på följande sätt:

Sam: Sängen är bästa platsen att läsa på.

Elia: Ja, där är det varmt.

Sam: På soffan, man ska ha kudde och täcke. Man ska ha lite snacks bredvid, typ chips. Och sen så läser man.

Läsningen av analog skönlitteratur förefaller bestå av vissa procedurer, nästan ritualer där de fysiska dimensionerna är mycket viktiga, vilket tidigare diskuterats. Den faktiska miljön där läsningen äger rum framstår också som en viktig del av läspraktiken. Läsning är en kroppslig aktivitet som idealt äger rum i en specifik materiell kontext för att den genuina läsoplevelsen ska infinna sig. De unga beskriver att de föredrar att sitta eller ligga i bekväma kroppsliga positioner och att läsningen bidrar till en känsla av avskildhet och egen tid, trots att de ibland uppger att de befinner sig på en plats med andra människor, som exempelvis på ett flygplan eller på rasten i skolan. En del använder musik under läsningen som ett sätt att stänga ute andra ljud. De allra flesta av deltagarna som läser föredrar att läsa hemma där läsning beskrivs som en del av det vardagliga livet, integrerat med andra praktiker, exempelvis något man gör innan man ska sova eller när man äter. Många uppger att de helst väljer att läsa i en tyst och bekväm miljö. Ellis berättar att "(...) man måste känna sig bekväm på nåt sätt (Småstad 3)". Det kan tolkas som att de vill att varken ljud eller andra distraherande fysiska aspekter ska störa eller påverka läsoplevelsen. Det är intressant att de saker som informanterna förknippar med läsning av analog text, företrädesvis skönlitteratur, också sätts i samband med biblioteket. De associerar biblioteket med böcker och till en tyst miljö och det de i högre utsträckning efterfrågar på biblioteket är sköna och mysiga sittplatser med möjlighet att kunna fika eller äta. De sistnämnda aspekterna utgör också viktiga delar av de ideala lässituationer som de beskriver.

En läsandekultur?

I intervjuerna talar informanterna om huruvida de uppfattar att de ingår i en kontext där kompisar och andra i familjen läser och i vilken utsträckning de talar med andra om det de läser. Resonemangen kring dessa sociala aspekter av läsning varierar mycket och det är svårt att se något entydigt mönster i informanternas utsagor om exempelvis läsvanor i familjen. Några beskriver att flera i familjen läser. I Småstad 1 talar informanterna om att "(...) det är jag, syrran och pappa oftast. Men mamma läser en hel del på sommaren. I solen. Men året runt är det mest vi andra." Tove berättar att; "(...) båda mina föräldrar läser. Extremt mycket böcker. Så det har jag nog lärt mig från dem att jag tycker det är kul. Men deras kompisar och många av mina kompisar, kusiner, mormor och morfar läser så jag har mycket runt om mig. Så det skulle inte vara konstigt om jag började läsa ännu mer än jag gör nu (Stad 3)". Dessa utsagor är exempel som tydligt visar att de unga är en del av "läsande" kultur, både hemma men också bland kompisar. I intervjun där flera nyanlända ungdomar deltar, finns det exempel på uttalanden som visar att deltagarna inte delar erfarenheten av att vara del av en läsandekultur. Misha berättar:

Det är väldigt typiskt svenskt att skriva att man älskar en bok, det finns inte på andra kulturer tror jag. Men då jag blir lite nyfiken på den här boken, vad handlar den och då jag vill läsa den och hitta den. Men också att jag har kommit från en annan kultur där människor inte är så vana med böcker. Det beror på ekonomi och samhälle som inte funkar så bra. Det beror på att folk är analfabeter, kan inte läsa. I mitt eget hem, mitt eget kultur och land, min mamma och pappa har aldrig köpt någon bok för mig och sagt jag ska läsa för dig. (...) I Sverige när barn föds de får många presenter som är böcker. De blir vana vid böcker (Förort 4).

Familjen framstår överlag som förhållandevis viktig för de unga som läser. De beskriver att de ofta lånar böcker hemma, de får tips på böcker från föräldrar eller syskon och i de fall där man talar med någon om sin läsning är det ofta med andra i familjen. Kendal menar att; "(...) det brukar ju vara så att det är min mamma som tipsar mig om böcker i första hand

och inte tvärtom. Men såklart jag diskuterar med henne om något bra jag läser (Stad 1)". Inger berättar att det är angeläget för henne att tala om det hon läser:

Alltså jag måste dela med mig av det jag läser. Då känner jag ett starkt behov av att få ut mina känslor. Antingen är det brorsan och lägger ut en bok som är fantastisk. Eller så blir det att jag är hemma hos Eli och diskuterar. Alternativt mamma vid matbordet. Eller skriver till andra personer, även om de inte själva är intresserade av att lyssna, men de är ju bra kompisar så de lyssnar ändå (Stad 1).

Det finns dock flera exempel på uttalanden där det inte framstår som självklart att dela med sig av det man läser och tala med andra om de texter man läser. Vanja säger att "(...) det beror lite på vilken bok det är, för om det är en bok som jag känner att ingen annan kommer att tycka om eller om den är pinsam, då vill jag inte prata om den (Stad 1)". Nicola menar också "att det är blandat. Ibland vill man ha saker för sig själv. Men ibland delar jag med mig ganska mycket (Småstad 6)" och Renee beskriver en liknande uppfattning i följande utsaga; "när jag tycker om en bok, vill jag att det ska vara min bok och jag vill inte att någon annan ska ha den boken (Stad 1)".

En del uppger att de är den enda av sina kompisar eller i familjen som läser. Torild berättar att "(...) det känns som att i min omgivning är det inte så många som läser längre. Så det är mer att jag tipsar andra. Ofta får jag höra att det är tråkigt att läsa och varför läser du? Typ sådana kommentarer (Småstad 3)" och Taylor beskriver att hen uppfattar att det är väldigt få som läser. "De närmaste kompisarna i skolan läser knappast alls. Förutom skolböcker (Förort 2)". Trots att några av deltagarna beskriver att resten av familjen inte läser, berättar de att föräldrarna ändå uppmuntrar dem att läsa. I Småstad 4 säger en informant att; "(...) de [dvs. familjen, min anmärkn.] tycker helt enkelt inte om att läsa, de tittar hellre på film. Men de älskar att jag läser. Och om det är något, till exempel att man ska diska eller så, då slipper jag och får läsa istället."

De allra flesta av informanterna uppger att de hade någon som läste högt för dem när de var yngre och då har det i första hand varit föräldrar, far/morföräldrar och/eller syskon eller att de hade högläsning i skolan. Iben säger att de som läste högt för honom var "min farsa hemma och sedan min lärare som vi brukade lyssna på när han läste (Småstad 2)" och i Småstad 5 berättar en av informanterna "det är ju högläsning varje kväll i hela min uppväxt och barndom". Senja berättar att hon läser högt för sig själv - vilket kan uppfattas som en form av högläsning - eftersom hon tycker att det är lättare att lära sig då och att hon inte tappar bort sig lika lätt (Förort 5). Det finns exempel på utsagor som beskriver att de läser högt för att språkträna och förbättra uttalet. Riley säger "jag läser lite högt för att jag läser lite fel och jag förstår inte och någon kan hjälpa mig (Förort 4)". Några beskriver hur de brukade lyssna på ljudböcker när de var yngre.

Ett ämne som diskuterades i intervjuerna är i vilken utsträckning deltagarna själva skriver olika typer av texter. I svaren märks en stor variation här, även om alla medger att de förstås skriver i samband med skolarbete. Några av informanterna beskriver att de ofta skriver om det har hänt något som väckt starka känslor. Noel i Småstad 1 berättar att hen skriver "om jag är ledsen eller glad" och Chris säger att hon älskar att skriva och också att dela med sig av berättelser:

Jag älskar att skriva. Man får ut alla sina känslor, och man kan göra sig själv i sin perfekt. Så lägger man ut det på webben, som en bekräftelse! Jag fick så mycket bekräftelse! (Stad 1).

Några av informanterna beskriver hur de ibland skriver ner idéer eller projekt och flera uppger att de skriver texter till låtar. Billie beskriver hur "musik är bra inspiration för att skriva också" (Småstad 1) och Mio säger att hen "skriver inte bok, men jag skriver texter för musik. Det är ett slags skrivande (Småstad 6)". Flera informanter menar att de skrev mer när de var yngre. Tidsbrist uppges vara ett skäl till varför de inte skriver längre, men de beskriver också att skolan har tagit glädjen ur skrivandet. Lee berättar på följande sätt:

Jag gjorde det också mycket förr. Men sedan så tror jag det blev att jag slutade. För att det blev för sammankopplat med skolan. Att man tänker för mycket på skrivregler. Det blir till något mer seriöst och tråkigt. Det blir inte kreativt att bara kunna skriva liksom (Stad 3).

Av utsagan att döma framstår det som att de kunskaper som informanten fått i skolan har gjort henne alltför självmedveten om de skrivfel hon gör och att det inte längre känns lustfyllt att skriva. Det påminner om de resonemang informanterna för kring fiktionsläsning i skolan som uppfattas som negativ, då den associeras till prestation och krav. Detta kommer att diskuteras i nästa kapitel.

Skolans läspraktiker

En intressant dimension är att flera unga beskriver att fiktionsläsning i skolan skiljer sig åt i jämförelse med fiktionsläsning på fritiden. Inger beskriver det på följande sätt:

(...) Vissa böcker, även skönlitterära, läser man ju för skolan och då blir det på ett annat sätt man läser. Vi håller på med en bok nu och då bli det att man sitter och pratdiskuterar böckerna i grupp och ska man betygsättas på det måste man vara mer medveten och diskutera på ett annat sätt (Stad 1).

Utsagan antyder att läsning av fiktionstexter i skolan inte uppfattas som i första hand en läsupplevelse, såsom de beskrevs i avsnittet om fritidens läspraktiker, utan som en läsning som i stort inte skiljer sig från det sätt på vilket man läser faktatexter i syfte är att ta fram särskilda uppgifter eller viss information. De beskriver exempelvis hur de förväntas läsa de skönlitterära texterna med viss distans och kritisk blick, samt använda olika typer av lässtrategier. Morgan berättar: "(...) ofta finns det någon mening med det man ska läsa och då måste man fokusera på något annat som man måste leta efter. Olika symboler och sånt (Småstad 4)". Här berättar Aden om hur det går till att läsa skönlitteratur i skolan: "(...) men skönlitterära; då brukar vi få en bok som vi måste läsa och sedan får vi en massa

frågor vi måste svara på. Djupa frågor, ta ut ett citat, berätta meningen, betydelsen typ. Och då, om det bara finns dåliga böcker så är det ganska tråkigt. Och då är det också så här tjocka och så måste man läsa hela (Förort 7)“.

Det som deltagarna i allmänhet beskriver som den påtvingade ”måste-läsningen” av skönlitteratur i skolan uppfattas av nära nog alla unga som deltar i undersökningen som negativ. Informanterna uppger att läsningen är tråkig, inte intressant och att den känns pressad. Många av deltagarna menar att skolans val av böcker inte är bra. Pim säger att; ”(...) skolan är i varje fall rätt så dålig på att ge ut böcker. För det enda de ger ut är såpiga kärleksböcker, typ böcker som du måste ha läst för att du kan kultur och sedan får du kärleksböcker (Förort 3)“. De efterfrågar större möjligheter att välja, antingen helt fritt eller ur ett visst sortiment. Några menar till och med att om de hade läst samma bok hemma som i skolan hade de troligen gillat den, men eftersom motivationen till att läsa boken inte kommer från de själva utan är påtvingad utifrån, blir den per automatik tråkig. Alde beskriver det på följande sätt:

(...) Jag vet att jag läst samma författare i skolan som jag läst hemma och jag älskar henne jättemycket. Och hemma har det varit så spännande att jag knappt kan lägga ifrån mig den innan jag somnar, men i skolan har det varit "nej... inte alls lika kul" (Stad 2).

Att läspraktiker i skolan beskrivs i negativa termer framförs inte enbart av de som är motvilliga läsare, utan i lika stor utsträckning är det unga som i andra sammanhang tycker om att läsa som menar att läsning i skolan är trist. Det antyder att de egentligen inte har något emot att läsa, utan att det handlar om ett ointresse för de böcker som valts åt dem och att själva läspraktiken får en annan karaktär i skolan eftersom det knyts krav på prestation till den. Utsagorna visar att de unga har utvecklat vissa strategier för att slippa att läsa i skolan. Detta ligger i linje med andra studier (se exempelvis Lenters 2006) som visar att i skolan förändras läspraktiken på så vis att de tenderar att hoppa över text och bara leta efter det som efterfrågas i uppgiften. Den negativa läsoplevelse deltagarna har i sam-

band med fiktionsläsning i skolan leder ibland till att de försöker undvika läsningen och "fuska". Jamie berättar att han "(...) läser mycket recensioner om boken istället. Så slipper jag läsa själva boken. Så kan man sammanfatta från andras texter (Stad 1)". Ellis beskriver att hon brukar googla vad andra tycker om boken eller så läser hon enbart de första sidorna (Småstad 3). Det finns tidigare studier som visar att elever upplever att den fiktionsläsning de möter i skolan inte är relevant för dem och att de utvecklar olika typer av metoder för att slippa att läsa (se Hedemark 2011). Christina Olin-Scheller visar i studien *Mellan Dante och Big Brother*.

En studie om gymnasieelevers textvärldar hur lärare och elever har olika föreställningar om läsning av fiktionstexter. I likhet med utsagorna här ovan, avvisar de unga i Olin-Schellers studie skolans val av texter som meningslösa och tråkiga. Samma texter framställs dock av lärarna som såväl betydelsefulla som bildande, vilket visar att elevernas och lärarnas litterära repertoarer inte är välmatchade, utan tenderar att kollidera (2006, s. 214 ff.). Det finns dock exempel på utsagor där man ställer sig mer positiv till fiktionsläsningen i skolan. I utsagan nedan hävdar Eli att den analys av texter som skolan kräver, gör att hon får nya insikter:

(...) Jag tycker om att bara läsa och inte tänka så mycket medan man gör det. Men när man har en bok från skolan så måste man ju det. Särskilt när man har bokanalys. Då gäller det att man är med hela tiden när man läser. Det öppnar ju nya dörrar i läsandet. Man skulle inte orka och analysera allt man läser hela tiden, men jag uppskattar det ändå på olika sätt (Stad 1).

Andy uppskattar att han får boktips genom skolan och menar; "jag tycker om mest faktiskt att de väljer åt mig. Alltså, de ger tips på vilka som är bra. Jag får välja mellan några böcker (Småstad 6)". Dessa mer positiva utsagor om fiktionsläsningen i skolan är dock i minoritet och det stora flertalet av deltagarna är kritiska till den läsning de gör i samband med skoluppgifter.

Föreställningar kring läsning

I några av utsagorna avspeglas hur de unga uppfattar att samhället betraktar läsning. Som tidigare nämnts menar flera av deltagarna att de önskar att de läste mer. Detta speglar en syn på läsning som något eftersträvansvärt och en aktivitet som de uppfattar att de borde ägna sig åt. Det är troligt att denna föreställning om läsning speglar vuxen- världens och/eller samhällets syn på läsning och det är tydligt att de blir uppmuntrade av föräldrar att läsa skönlitteratur och att föräldrar gärna ser att de ägnar sig åt att läsa analoga fiktionstexter, framför att ta del av av texter i andra medieformat. Noelle berättar att: "Det braiga med läsning är också, till skillnad från typ videospel, då anser ens föräldrar: "vad duktig du är!". Även fast man bara sitter still. Fem timmar i sträck (Stad 1)". Taylor berättar att hen fått pengar av sin pappa för att läsa en bok och en tidning en stund varje dag (Förort 2). Sasha menar att det i samhället generellt sett ses som positivt att läsa, men att det inom vissa grupper av unga inte är en aktivitet som direkt anses häftigt eller bra. Hon beskriver i utsagan nedan hur hon har en kompis som hamnat utanför klassgemenskapen, eftersom hon läser och det anses "ocoolt":

Sasha: Men, mer allmänt tror jag att det är högre värderat att läsa. Det är en bra sak att läsa. Men inom vissa grupper kan det anses mindre coolt, eller töntigt.

Intervjuare: Stöter du på det här att det är mindre coolt, eller töntigt?

Sasha: ja, inte själv, men jag har en kompis som läser mycket och hon har nästan blivit lite exkluderad i sin klass för det anses inte så coolt.

Intervjuare: Är det någon annan som har hört eller känt eller varit med om något liknande?

Rory: Nej

Aden: Läser man, anses man ju ganska intellektuell. Man KAN ses ganska intellektuell. Men man klassas också som pluggisen eller bokormen eller den som är väldigt... De som läser är oftast de som har... eehhh, är pluggisar. Pluggisar läser ju ofta. Det är inte ofta bråkstackarna som läser. Eller man kan inte koppla dem direkt till att de är sådana läsare (Förort 7).

I några uttalanden märks också en syn på böcker som något gammeldags och förknippat med viss nostalgi. Fidel menar att "böcker är lite uråldrigt på något sätt (Stad 1)". Läsning av analoga texter sätts av deltagarna ibland i samband med något som påminner dem om det förflutna och en förgången tid. Ayo menar att: "jag läste mest när jag var liten och sedan fick vi Ipads i sexan och då slutade jag läsa helt. Så det är lite nostalgi över ordet. Så det är lite sorgligt (Småstad 4)." Även Alexis i Storstad 1 berättar att hon känner sig nostalgisk när hon läser om böcker från barndomen.

Parallellt med dessa föreställningar om böcker och läsning finns också ett slags uttryckt längtan tillbaka till barndomen och en tid utan digitala medier. Det märks i utsagor när informanterna ger uttryck för att de tycker att små barn idag börjar alldeles för tidigt med sociala medier. Deltagarna förfasar sig nästan över att yngre barn får tillgång till mobiler och de beskriver också hur de tycker att deras egna barndomar var bättre eftersom de faktiskt lekte och umgicks med varandra och tog del av böcker - som Reese uttrycker det här nedan "vi hade en bra barndom, vi lyssnade på böcker":

Reese: Nej, jag tycker de [dvs barn, min anmärkn.] typ borde vara avundsjuka på oss. Eftersom vi hade bra barndom, vi lyssnade på böcker, vi var mer sociala. Nu är det mer att man bara sitter med mobilen och är social. Alltså inte med varandra.

Intervjuare: Men tror ni att de som är äldre än ni tänker samma sak: "stackars de som är ungdomar nu"...

Reese: Fast jag tror inte de tänker på samma sätt! Eftersom att det fanns inte så väl utvecklade mobiler då. Men typ Nintendo, det tror jag de är avundsjuka på att vi fick typ spela på, Gameboy och Nintendo.

Intervjuare: Men tror ni att till exempel XX och jag skulle säga: "stackars de här ungdomarna, för de har så mycket mobiler. När vi var små fick vi göra mer...?"

Tove: Men jag tycker de växer upp för snabbt. De är inne i mobillivet för tidigt. De ska fortsätta leka i parken. De ska inte sitta och typ, vad har du gjort idag på mobilen. Typ förr gick man och knackade på dörren och frågade, kan du gå ut och leka? Nu är det sociala medier bara (Förort 5).

I utsagorna ovan avspeglas således föreställningar kring olika medieformat där den analoga fiktionläsningen är tydligt högre värderad (än andra läspraktiker) av såväl föräldrar som av deltagarna själva. Informanterna visar en medvetenhet om att det på en övergripande nivå i samhället anses vara högt värderat att läsa. Trots detta menar deltagarna att läsning bland ungdomar i allmänhet, ses som en lite tontig och alltför intellektuell syssla för att uppfattas som eftersträvansvärd. Även i Förort 6 lägger informanterna ut texten kring hur de uppfattar att sociala medier har bidragit till en negativ samhällsutveckling. Nasim beskriver att han "(...) tycker att telefonen har förstört världen. Social media har förstört världen. Bara kolla på statistiken. Var det inte fler som läste förut, än de gör nu? Nu behöver folk inte ens läsa på biblioteket, man allt på lur". Nasim visar lite längre ner i intervjun att han är medveten om att han själv har formats av dagens digitala samhälle, men han förefaller mest upprörd över att de yngre betar sig illa; "kolla hur mycket dåligheter folk, barn och sånt betar sig nu än de gjorde innan. Samhället har typ format barnen.

Och jag säger – jag också. Jag tror att sociala medier och samhället har gjort mig till sån som jag är”.

Det finns också några exempel på utsagor med tydliga förklaringar till varför det är bra att läsa böcker, till skillnad från att ägna sig åt att läsa digitala texter på sociala medier.

Darin: Man utvecklar sitt språk. Man blir smartare.

Nasim: Allting. Hjärnan blir mer, typ aktiv. Du kan lättare... fantasin blir större. Hjärnan blir lättare att hitta på saker. Man ser bilder i hjärnan och sånt. När man läser böcker, man får alltid en bild av det man läser (Förort 6).

Det är intressant att de lyfter fram de mer kognitiva och språkliga aspekterna av läsning. Inte sällan är det den typen av forskning som används i argumenteringen kring varför det är bra att läsa, vilket Lindsköld, Hedemark & Hampson Lundh visar i en studie (2018) där de analyserar SOU-utredningen om läsning från 2012 och den efterföljande propositionen kallad *Läsa för livet* (2013/14:3). Deras analys visar att det i dessa texter framställs vara viktigt med en god läsförmåga då en individ annars riskerar att halka efter i språkutvecklingen och inte utveckla ett tillräckligt bra ordförråd, vilket kan leda till att man inte fullt ut blir delaktig i samhället. I de ungas uttalanden avspeglas sålunda inte bara samhällets normer kring läsning, utan också den argumentering som samhället och dess olika institutioner använder för att förmå barn och unga att läsa mer.

Bibliotekets vad, hur, när?

Inledning - hur ser de unga på biblioteket?

I detta avsnitt kommer deltagarnas erfarenheter av bibliotek att redovisas, liksom också deras förslag på hur bibliotekens verksamhet kan förbättras och utvecklas. Inledningsvis kommer jag dock att redogöra för vad informanterna uppger att de förknippar biblioteket med. Som tidigare nämnts associerar de unga biblioteket med samma aspekter som de kopplar till läsning, det vill säga böcker och tystnad. Så gott som samtliga informanter berättar att det första de tänker på när man nämner ordet bibliotek är "tystnad, böcker" (Förort 5), "lugn och läsning" (Förort 7), "tyst och läsa böcker" (Stad 1) och "tystnad och mycket böcker" (Förort 6). Detta överensstämmer med tidigare studiers resultat om hur unga och även allmänheten i stort ser på bibliotek. Agosto & Hughes konstaterar: "Books is the library brand. There is no runner-up" (2010, s. 84) och Hedemark har i flera undersökningar (t.ex. 2009 och 2018) visat att det finns en dominerande bok-centrerad föreställning om bibliotek som bland annat kommer till uttryck i massmedia.

Andra vanliga saker som deltagarna nämner att de sätter i samband med bibliotek är boklån, släktforskning, en hyssjande bibliotekarie och umgänge med kompisar. Flera av deltagarna uppger också att de tänker på "plugg" och skola för att de ofta sitter på biblioteket och läser läxor. På frågan om de då tänker på skolbiblioteket eller om de menar att de tar med skoluppgifter till ett annat kommunalt bibliotek, säger de att det är både och. Några berättar att de kopplar samman bibliotek med skola och att biblioteket är lite som en frivillig skola. Taylor beskriver att hen ser biblioteket som "(...) en extra skola där man kan lära sig lite utanför de obligatoriska ämnena man har dagligen (Förort 2)". Hen förklarar att biblioteket är en skola på det sättet att "man lär sig saker, nya saker". Det förekommer även utsagor där biblioteket till vissa delar jämförs med skolan, men där biblioteket ändå framstår som en roligare plats:

Sam: Skolan; det är så här, kunskap, och man vill hem så fort som möjligt. Bibliotek är "jag vill stanna här skitlänge". Men de stänger tidigt.

Nilo: I skolan är det bara bråk.

Elia: Skolan, man vill inte se alla, men i biblioteket - det är annorlunda. Jag vet inte hur jag ska förklara, men alltså man kan göra, inte VAD man vill, men man är med kompisar och sedan, är alla du känner här. I skolan, man måste vara i skolan. Det är obligatoriskt (Förort 6).

I utsagan ovan förefaller det som att biblioteket står för mer frihet i jämförelse med skolan. Det är en plats att vara på tillsammans med sina vänner, men det ställs inga krav på att prestera något särskilt. Längre ner i denna utsaga påtalar informanterna att deras uttalande om bibliotek rör det bibliotek som finns i Förort 6. Flera utsagor förknippar bibliotek med just ett specifikt bibliotek, i allmänhet ett bibliotek som man ofta besöker. Inte sällan är det ett bibliotek som man har positiva erfarenheter ifrån och dessa kommer sedan att prägla den mer generella bilden om bibliotek där flera av deltagarna beskriver att bibliotek ger positiva konnotationer. Inger säger "jag älskar atmosfären" (Stad 1) och Cleo menar att "det är mysigt, det är härligt. Fin atmosfär" (Småstad 3) och Aden uttrycker att hen tycker att det "är ganska mysigt och härlig stämning och så. Inte stissigt (Förort 7)".

Det finns exempel på utsagor där biblioteket betraktas som en plats för yngre barn, och flera av deltagarna berättar att de gick mer ofta till biblioteket när de själva var yngre. Noor beskriver att när hon hör ordet bibliotek direkt "tänker på när man var liten (Småstad 2)" och Inger beskriver hur hon har "spenderat så otroligt mycket av min tid här när jag var yngre (Stad 1)". Bram förklarar uttryckligen att hen sätter folkbibliotek i samband med barn; "(...) Ja, på sådana här folkbibliotek, känns det som att det är mest barn, alltså lite mindre barn och att det är mer för att läsa böcker. Inte för att lära sig saker. Får jag intrycket av (Förort 2)".

Hur använder de biblioteket?

I deltagarnas beskrivningar av hur biblioteket används märks att de dels refererar till att de använde bibliotek mer när de var yngre, men dels att de berättar att biblioteket användes på ett annat sätt när de var yngre, i jämförelse med hur de använder det idag. På frågan om de använder bibliotek svarar några informanter i Stad 2 på följande vis:

Lo: Nu gör jag inte det, men jag gjorde det när jag var liten.

Eli: Nästan aldrig.

Mika: Jag använder inte bibliotek jätteofta. Bara ifall jag råkar vara här med skolan och man hittar någon intressant bok.

Boo: Jag lånade mer när jag var yngre. Nu är det mer att vi sitter och hänger.

Här förefaller det som att de inte lånar böcker längre men, åtminstone Boo menar, att de trots det ändå umgås på biblioteket. Det finns ett antal utsagor som beskriver att biblioteket inte används eftersom de inte läser lika mycket böcker som tidigare. I Småstad 5 beskrivs hur "jag läser inte på samma sätt som när jag var mindre, så jag går aldrig till ett bibliotek och lånar böcker längre". I vissa fall förknippas således biblioteksanvändning med utlån av böcker, men i andra fall har de unga hittat andra sätt att använda biblioteket på, exempelvis träffa andra eller en plats att bara vara på. Det förefaller som att många av informanterna använder biblioteket som ett slags mötesplats. Torild beskriver att hon går till biblioteket med "några kompisar och sitta och prata. Som en samlingsplats" (Småstad 3), Frances berättar att hon brukar träffa sina kompisar och plugga tillsammans och Robin menar "jag tycker om att bara vara i biblioteket ibland. Bara sitta och umgås. Om man behöver låna böcker förstås, men jag är ofta där utan att låna böcker (Stad 1)". En studie av ungas relation

till biblioteket av Agosto et al. visar att den vanligaste orsaken till att de använder biblioteket, näst efter att gå dit för att låna böcker, är för att träffa kompisar och att interagera socialt (2016).

Majoriteten av de unga som använder biblioteket går till det fysiska biblioteket, som utsagorna ovan visar, för att träffa kompisar, för att plugga och för att låna böcker. Ett annat sätt att använda biblioteket på är att vänta på bussen och/eller ladda mobilen. Få av deltagarna uppger att de använder det digitala biblioteket. I de fall de gör det handlar det om att de vill kolla upp om en särskild bok som de letar efter finns inne. Pim beskriver: "(...) jag har använt webbsidan någon 2-3 gånger, för att söka efter en bok jag letar efter, men annars inte. För du kan ju leta efter boken som du vet att du letar efter, men kan ju inte få några tips eller någonting (Förort 3)". Alexis beskriver att hon går in på bibliotekets hemsida för att "veta någon rolig aktivitet som finns på biblioteket, skrivarkurs eller så (Förort 4)". Flera av deltagarna uttrycker förvåning när de får höra att det går att ladda ner eller streama e-böcker och ljudböcker från många digitala bibliotek. Taylor säger: "Nej, jag visste helt ärligt inte att man kunde göra det från biblioteket. Men det är ju något man skulle kunna testa på (Förort 2)". Det finns också exempel på utsagor där de uppger att de aldrig använder bibliotek. Så här resonerar några informanter i Förort 6:

Dylan: Ingen lust.

Terry: Som jag sa tidigare, jag tycker inte att det är kul att läsa böcker.

Darin: Man har inte tid när man blir äldre.

Bennie: Varför ska jag gå dit och läsa en bok när jag kan läsa den på luren?

I utsagan kan vi se hur flera olika skäl uppges som förklaring till varför deltagarna inte använder bibliotek – tidsbrist, brist på lust och att de redan anser sig ha tillgång till texter digitalt. Det är svårt att urskilja i materialet om de talar om skolbibliotek och/eller folkbiblioteket. Jag uppfattar att deltagarna oftast talar om folkbiblioteket, men ibland framstår det som att de inte gör särskilt stor åtskillnad mellan de olika biblioteken. Några informanter talar om att de har ett särskilt bibliotek som de ibland blir "skickade till" av en lärare och i de fallen är det mer tydligt att det rör sig om ett skolbibliotek. Andra deltagare lyfter fram att de går med skolan till folkbiblioteket. De flesta av de deltagare som använder biblioteket uppger att de går frivilligt till folkbiblioteket antingen själva eller tillsammans med kompisar efter skoltid, på sin fritid. De som inte uppger att de använder biblioteket i särskilt stor utsträckning lyfter fram att de använder biblioteket via skolan och att det är tillfällen i skolan som föranleder att man besöker ett bibliotek. I beskrivningarna av hur deltagarna använder biblioteket framkommer att närheten till biblioteket spelar viss roll för hur ofta de besöker ett bibliotek, men det är inte bara närhet som är viktigt. Sandy beskriver:

Jag har närmare bibliotek där jag bor (...). Men jag skulle hellre åka ner hit om jag skulle låna en bok. Jag känner mig mer trygg här för jag har varit här mer. Jag bodde tidigare i XXX. Så jag har alltid varit här. Nu har vi flyttat. Men jag skulle hellre gå här för jag har varit här förut.

Jamie: Jag skulle gå här också. Man har ju skolan här, då passar man på att gå efter eller på skoltid (Stad 1).

Att döma av utsagan ovan förefaller det således vara lika viktigt att man känner sig hemma på ett specifikt bibliotek som att det ligger nära hemmet eller skolan rent geografiskt. Men det framstår ändå ha betydelse att biblioteket ligger placerat så att informanterna ändå passerar det, exempelvis i samband med skolan, som Jamies utsaga visar. Ytterligare ett skäl som kan vara viktigt för vilket bibliotek deltagarna väljer att gå till är att

biblioteket har en viss storlek. Fidel menar att hon går till "sitt" bibliotek för att det "ligger så pass centralt och det är så stort att man kan vara i biblioteket utan att störa alla andra". Detta kan bero på att många ungdomar går till biblioteket för att umgås och ett större bibliotek medför större chans att få sitta och prata, utan att störa andra besökare. Att biblioteket är välbekant och att man har en etablerad vana att gå till ett särskilt bibliotek beskrivs i Förort 1 på följande vis:

Sam: På andra bibliotek jag varit i, jag vet inte varför, men jag måste ut härifrån. Det känns liksom inte så bekvämt.

Elia: Vi känner personalen här.

Amal: Personalen har sett oss växa upp.

Här lyfter deltagarna fram bibliotekariens betydelse för att besöka ett särskilt bibliotek. Det framstår som att dessa informanter utvecklat en relation med personalen som de känner sedan de var barn. Trots att många associerar bibliotek med en sträng och hyssjande bibliotekarie är det få av deltagarna som uppfattar att bibliotekarier är så i verkligheten. Tvärtom upplever så gott som samtliga av de unga i studien att de är nöjda med det bemötande de har fått på bibliotek. Ett exempel på missnöjdhet, även om informanten tar på sig en del av ansvaret själv, är Mikas uttalande. Han beskriver; "Ja, det kanske var mitt fel då jag kanske var lite högljudd. Men surbibliotekarien har sagt åt mig att vara tyst. Det är ju deras jobb, så mest mitt fel (Stad 2)". Flera utsagor betonar betydelsen av att ha en etablerad relation med en eller flera bibliotekarier och har man det kommer man i allmänhet bra överens med personalen. I Förort 1 diskuteras detta flera gånger under intervjun (se även utsagan ovan) och här resoneras informanterna nedan om detta:

Nilo: När man blir vän med personalen då man kan handskas med dem, men om personalen är sträng det kommer bli så där.

Amal: Ja, men den nya personalen. De vet ju inte hur vi är.

Minh: Ja, de är lite stränga faktiskt. Lite hårda.

Nilo: Men det är för att de är nya.

Här förklaras den bristande kommunikationen mellan dem och bibliotekarierna med att de senare är nya på jobbet och inte känner dem. Det finns ingen etablerad relation och de unga uppfattar bibliotekarierna som för hårda och stränga. I andra exempel betonar deltagarna att de inte vill interagera med bibliotekarierna i särskilt stor utsträckning och att de uppskattar att gå för sig själva och vara ifred. Eli berättar "Jag känner igen alla bibliotekarier för jag har ju varit här så mycket. Men det är inte så att jag pratar så mycket med dem. Man är här för sig själv på något vis. Man letar efter böcker till sig själv. Om man behöver hjälp med att hitta en särskild bok pratar man med någon (Stad 1)". Det samlade intrycket av informanternas utsagor är således att de är nöjda med bemötandet på bibliotek. De aspekter som särskilt lyfts fram är att bibliotekarier framstår som vänliga, intresserade och hjälpsamma. I några exempel påtalas dock att deltagarna upplever sig störda av andra besökare och låntagare.

Ofta handlar det om att de upplever att yngre barn är för högljudda, Ayo beskriver att "vissa dagar kan det vara väldigt högljudda småbarn och då tycker jag det är jättejobbigt att vara där, för jag klarar inte av småbarn som skriker (Småstad 4)". Morgan berättar att: "man har ju aldrig känt sig kränkt på biblioteket. Inte av dem som jobbar där. När man var där med skolan och skulle välja böcker på mellanstadiet var det ju kaos ibland. Men det är ju småbarn som springer runt och är jobbiga. Det kommer ju vara så (Småstad 4)". Och Paris berättar om en lite otäck händelse där hen sett "någon annan som var bredvid med datorn och då såg jag att han loggade in på en läskig hemsida (Stad 2)".

Flertalet deltagare uppger att de har svårt att erinra sig om de deltagit i någon programaktivitet på biblioteket. Några säger sig ha gjort det som yngre (oftast nämns Sommarboken och/eller sagostunder) men det finns exempel på utsagor där de beskriver att de deltagit i aktiviteter relativt nyligen. Bokcirklar framstår som den vanligaste aktiviteten som de har aktuell erfarenhet av. Ellis berättar att "(...) man fick en säck med böcker. Så skulle man läsa dem och välja någon. Fast sedan skulle alla träffas och berätta för varandra vad böckerna handlade om (Småstad 3)" och Cleo beskriver hur hon "(...) har även bokfika då. Att man kommer hit och pratar böcker och inspiration (Småstad 6)". Andra verksamheter som de nämner att de deltagit i nyligen är målarkurser, skrivarkurser, dataspels-evenemang, författarbesök, frågesport, träff med en Harry Potter-förening, serietecknarkurs och olika workshops för "skapande grejer". Det finns några exempel på utsagor där informanterna uttrycker förvåning när de får höra att det finns andra saker att göra på biblioteket än att bara låna böcker. Jamie berättar på följande vis om sina intryck av biblioteket: "jag hade ingen aning om att det fanns något annat här. Jag trodde bara att det var böcker. Jag fattar ju att det finns många rum som hör till biblioteket, men... man vet ju inte vad det är i dem. Som trapporna upp till det där datacentret, eller vad det heter, det känns ju som att det är "staff-only-trappor" typ. Det är ingenstans man vågar gå. Avskilt typ (Stad 1)". Exemplet visar att de unga i allmänhet associerar bibliotekets verksamhet med böcker och boklån, och har svårt att föreställa sig att det förekommer andra aktiviteter på biblioteket. Det visar hur vedertagna föreställningar om bibliotek kan begränsa användningen av det.

Hur kan man locka fler unga till biblioteket?

Om vi går över till att diskutera vad deltagarna efterfrågar på ett bibliotek och vad biblioteken borde göra för att locka fler unga är det tydligt att deras förslag ofta är kopplade till den fysiska miljön. Många beskriver att de gärna ser fler och mysigare sittplatser. Sandy berättar att han gärna vill att "man kunde göra mer yta att använda, för just nu finns det två bord med fyra stolar, så finns det en trappgång, så det är inte direkt mysigt att sitta där måste jag säga (Stad 1)" och Kendal menar att det förstås är viktigt med ett bra utbud av böcker men också "ställen att sitta på.

Sköna fåtöljer, mysigt och sånt. Man behöver göra det lite mysigt (Stad 1)" och Lo tycker också att det behövs mer läsutrymmen eftersom "det är väldigt svårt att hitta ställen att läsa (Stad 3)". Möjligheten att kunna fika lyfts också fram av flertalet av informanterna, exempelvis i Småstad 2 där Charlie menar att "man skulle kunna komma hit efter skolan och fika och så sitter man och läser lite kanske" och även i Stad 1 betonas att fika skulle locka ungdomar till biblioteket, Kendal säger: "(...) då kommer det strömma in folk. Om det skulle finnas ett fik, t.ex. på ungdomsavdelningen då tror jag att personalen också kan leta efter en bok samtidigt som folk fikar". Förslagen om mysiga sittplatser och att kunna fika på biblioteket påminner om resultaten i *Barn berättar* (2011). I den studien påtalade barnen att den fysiska miljön kunde förbättras och att de gärna skulle vilja kunna äta på biblioteket. Det finns dock exempel på utsagor där deltagarna ifrågasätter huruvida det verkligen skulle fungera att tillåta unga att äta i biblioteket. Andy säger att hen "tror att det skulle vara mycket mer stökigare här inne då. För ungdomar nuförtiden slänger grejer överallt. Så jag tror inte att det blir så fräscht då (Småstad 6)".

Andra konkreta förslag på förbättringar är bättre skyltning, exempelvis att det på hyllorna tydligt skulle stå vilka genrer som stod där, i synnerhet lyfter de fram att de gärna ser att det är lätt att hitta till HBTQ-hyllor. Toni beskriver hur hon "har haft svårt att hitta och som jag letade mycket efter i åttan och nian. Jag var på mitt bibliotek och letade efter böcker som är HBTQ plus, då hade jag svårt att hitta sådana böcker (Stad 1)". Detta efterfrågas också av en informant i Småstad 6 som menar att biblioteket "kunde ha en särskild hylla för hbtq. För det är svårt att hitta oftast". Vad gäller skyltning menar de att den gärna kunde efterlikna mataffärers sätt att skylta, Chris säger "på Ica har ju skyltar med typ flingor, ingredienser (Stad 1)". De efterfrågar också gratis toalett, spelkonsoler, uttag för att ladda telefonen, biljardbord, datorer, fler böcker på dari och att biblioteket köper in nya böcker, i synnerhet serieböcker. Det förekommer förslag på aktiviteter såsom skriververkstad, föreläsningar (gärna med hbtq-tema), författarbesök, bokklubbar, tävlingar, tv-spelsturneringar och programmeringskurser. Påfallande ofta föreslår deltagarna aktiviteter som vanligtvis finns på bibliotek och de har generellt sett svårt att komma

på förslag på förbättringar. I en del utsagor uttrycks förvåning när de får höra att biblioteken har mycket programverksamhet. De uttrycker att de inte känner till det och flera av deltagarna lyfter då fram att biblioteken borde göra mer reklam för sin verksamhet via sociala medier och via skolan. Informanterna menar också att biblioteket, för att marknadsföra verksamheten, kunde göra boktrailers, det vill säga små (Youtube) filmer som beskriver en boks innehåll. Ett problem är dock, menar informanterna, att bibliotekarier i allmänhet inte har tillräckligt goda digitala kunskaper för att kunna göra det.

Några av deltagarna efterfrågar mer delaktighet i inköp, men även dialog med såväl bibliotek som med författare. Fidel menar att dessa aktörer ofta tror att de vet vad unga vill ha men att de i själva verket inte har en aning. Hon säger:

Mer att vi får säga vad vi tycker och så, både om vad vi vill ha för slags böcker, både till biblioteket och till författare. För det känns som om många författare tror att de vet vad vi vill ha. De tycker "vi gillade detta när vi var små". Bara att det var 40 år sedan. Och sedan kommer de och försöker göra det modernt och det känns som om de är väldigt mycket böcker som ska vara menade för oss, men inte relaterbart för det är det inte (Stad 1).

Det märks en övergripande tendens i materialet att de unga efterfrågar äkthet och autencitet, både när det gäller böcker men också kopplat till språk (se tidigare resonemang) och till vuxnas bemötande av dem. Som utsagan ovan visar, menar informanterna att det viktigt att vuxenvärlden verkligen skaffar sig uppdaterade kunskaper om unga och ungas behov. Formuleringen i utsagan ovan kring att vuxna försöker göra berättelser "moderna" fast dessa inte uppfattas som moderna av de unga, visar att det verkar finnas brister här. Det framstår i intervjumaterialet som att det finns en viss misstro eller skepticism bland de unga gentemot vuxenvärlden och dess försök att nå dem på olika sätt, exempelvis genom förment moderna berättelser och/eller bibliotekets verksamheter som "sägs vara" anpassade efter dem. I Småstad 2 kan denna tendens märkas i följande

interaktion där informanterna kategoriskt avfärdar alla förslag på aktiviteter, som intervjuaren föreslår (då de själva inte kan komma på förslag), som ointressanta:

Killarna: *Vi har ingen aning [på frågan om vad biblioteken skulle göra för att locka fler unga, min anmärkn.]*

Intervjuare: *Någon föreläsning, att man fick lära sig mer om någonting?*

Tjejerna: *Nej*

Intervjuare: *Om det var filmvisning på biblioteket, skulle ni gå dit?*

Alla: *Nej.*

Flera: *Mycket lättare att kolla film hemma. Mycket enklare än att ta sig hit.*

Även i Småstad 5 framstår det som att de unga inte är intresserade av att delta på de aktiviteter som intervjuaren föreslår:

Intervjuare: *Bokcirkel, läsa böcker tillsammans, prata om det man läst?*

Flera: *Nej*

Intervjuare: *Inte ens ni storläsare?*

Flera: *Inte bokcirkel.*

Flera: *Det är också att man har så mycket annat att göra, såsom sport och skolan...*

Intervjuare: *Se på film?*

Flera: *Nej*

Frankie: *Det gör jag nog hemma i så fall*

Day: *Samma här, hellre hemma*

Intervjuare: *Det har varit tv-spelskvällar här, men det kanske inte är någon av er som spelar?*

Flera: *Nej*

Det finns exempel på utsagor som ger uttryck för att böcker (om de är bra) kan förmedla de känslor av äkthet och relaterbarhet som framstår som så viktiga för de unga. Noelle beskriver att "det som är så coolt med böcker är ju att...om man kollar på en film...man kan ju aldrig få samma känsla av att kolla på en film. För böcker är ju så mycket mer komplexa. Man förstår så mycket mer. Det är ju typ därför man läser, när man läser. För att man vill ha en äkta känsla. Då kan man relatera mycket mer också (Stad 1)". Eftersom bibliotek så starkt förknippas med böcker kan man anta att även bibliotek betraktas stå för något äkta. Det finns dock inga exempel på utsagor där detta explicit kommer till uttryck. I tidigare kapitel kring föreställningar om läsning märks en syn på läsning som en lite "nördig" och "töntig" aktivitet. Det avspeglas även i utsagor kring hur bibliotek uppfattas. Vanja beskriver att ett av problemen med att få unga att gå till bibliotek har att göra med att "bibliotek har lite den här töntstämpeln. Att många inte tycker om att läsa, det är inte coolt (Stad 1)". Andra exempel på utsagor visar att deltagarna associerar biblioteket med något omodernt, att institutionen lite grann ses som en relik från en förgången tid. Informanterna beskriver att i framtiden kommer det inte att finnas några bibliotek eftersom alla då kommer att läsa digitala texter.

Så här uttrycker sig några informanter från Stad 1:

Jamie: Jag tror bibliotek håller på att dö ut lite...

Red & Sandy: Ja.

Jamie: Allting håller på att moderniseras så man behöver inte gå till ett bibliotek fysiskt egentligen.

Red: Ja, det är lite annorlunda nu när allt finns digitalt, kan man få upp allt på internet. Förut när inte allt var digitalt då fanns inte så mycket på internet. Nu finns ju biblioteket on-line.

Trots att intervjuaren påtalar för informanterna att de tidigare i intervjun sagt att de själva inte läser digitala texter, är de övertygade om att läsning av digitala texter kommer att öka och på sikt göra analoga texter och därmed bibliotek obsoleta. Utsagan är ett exempel på att informanterna omfamnar föreställningar om bibliotek och bibliotekarier som inte överensstämmer med de erfarenheter de själva har av bibliotek eller de läspraktiker de beskriver att de ägnar sig åt. Samtidigt verkar dessa övergripande föreställningar begränsande då de verkar påverka hur och i vilken utsträckning deltagarna beskriver att de använder bibliotek. I exempelvis några utsagor märks att de unga tar ställning för vad de anser vara aktiviteter som passar in i på bibliotek och vilka som inte gör det. Det framstår som att de föreställningar deltagarna har om bibliotek som en lugn plats för bokläsning sätter en gräns för vilka typer av verksamheter som de tycker passar in på ett bibliotek. Alexis beskriver hur hon tänker kring bibliotekets alla aktiviteter:

Nej, det är fantastiskt också med alla aktiviteter också. Absolut ska det vara kvar och det kan vara mycket mer också. Men det finns en viss gräns. Till exempel skulle man inte kunna komma

hit och göra musikgrejer, eller, jag vet inte hur jag ska förklara. Alltså vissa saker är ju ändå för högljudda för den här miljön eller så. Vissa aktiviteter. Då måste man ju ändå anpassa efter det.

Intervjuare: *du tycker att man ska värna om det?*

Alexis: Inte för att jag är traditionalist, eller så, att jag tycker att allt ska bevaras eller så. Utan för att... jag vet bara inte... För när jag tänker hur kan man locka mer ungdomar, då tänker jag på såna saker som... Då känns det som att saker som skulle kunna locka, många sådana saker inte går att göra på bibliotek. Jo, jag tycker att det ska vara som det är (Förort 4).

I utsagan ovan märks en syn på bibliotek som ett tyst och lugn ställe, vilket sätter gränser för vilka aktiviteter för unga som Alexis menar är möjliga att bedriva inom ramarna för bibliotekens verksamhet. Det förefaller som att hon menar att verksamheten inte kan avvika alltför mycket från vad hon uppfattar som bibliotekens kärnverksamhet. Även Mio menar att "det skulle nog inte passa in. Det passar inte musik och bibliotek (Småstad 6)". En del menar att det är bra som det är; Pim berättar att han "har typ allt jag vill ha på ett bibliotek. Det finns böcker som jag vill läsa. Jag vill inte ha så mycket mer från ett bibliotek (Förort 3)". Att läsning av analoga texter och även indirekt bibliotek uppfattas som lite förlegat och töntigt kan dock förändras, menar deltagarna. En del av de unga beskriver att en lösning på problemet vore att biblioteken fokuserade på annat än bara böcker. Noelle menar att "man kanske måste arrangera saker som gör att folk kommer hit och pratar, inte bara för att låna böcker. Föreläsningar som kanske inte har specifikt med böcker att göra (Stad 1)".

Ett förslag på förbättringar som flera av deltagarna lyfter fram och efterfrågar är ett avskilt rum där de kan vara ifred med sina kompisar, vilket Mika beskriver på följande vis "(...) ett mindre rum där man kan prata eller umgås, spela spel kanske, både brädspel och tv-spel. Så att man kan umgås på biblioteket med kompisar fast man kanske inte behöver vara

tyst och kolla böcker (Stad 2)". Informanterna beskriver att det vore bra om det fanns möjlighet för unga att ha en egen hörna i biblioteket. Det framstår som viktigt att en sådan plats är avskild från de yngre barnens utrymmen eftersom deltagarna upplever att små barn tenderar att ta över i biblioteket. Sam säger: "Det här med myshörn. Man borde ha två stycken minst. Det finns ett för småbarn, som typ det där, och ett för de som är lite äldre, som oss. Man måste ha två olika för om småbarnen kommer, kommer de ta över myshörnet innan oss (Förort 1)". Även Taylor menar att det vore en god idé att om det gick att ordna en plats på biblioteket som inte behövde delas med yngre barn: "Jag kanske tycker att barnbiblioteket skulle vara lite mer franskt från det vuxna biblioteket. Om det låter mycket eller nåt sånt (Förort 2)". Den här uttryckta önskan om att få ett mer privat utrymme i biblioteket kan ses mot bakgrund av att deltagarna upplever sig ofta bli störda av yngre barn på biblioteket. På många bibliotek ligger inte sällan avdelningen för ungdomar i nära anslutning till småbarns-avdelningen, vilket också kan vara en förklaring till att informanterna beskriver att småbarn tenderar att "ta över" deras utrymme. Samtidigt som deltagarna förklarar att de ofta blir störda av yngre barn, förefaller informanterna måna om att det finns bra aktiviteter på bibliotek för yngre barn. De nämner uttryckligen att de tycker att det är viktigt att det finns olika aktiviteter som kan intressera barn och att det vore bra om biblioteken kan erbjuda läxhjälp för barn. I de exempel på utsagor där de lyfter fram att de vill ha en egen plats i bibliotek ges intryck av att de efterfrågar ett slags fritidsgård. Det fokus på att kunna träffa kompisar och umgås på bibliotek kanske kan uppfattas mot bakgrund av att många fritidsgårdar de senaste åren har lagts ner i många kommuner. Reese menar dock att bibliotek inte får likna fritidsgården alltför mycket. Hon säger att det inte får bli "för många ungdomar, för det ska ju inte bli en fritidsgård. Men, ja mysiga soffor, lite filtar och kuddar".

Sammanfattande diskussion

I detta kapitel återvänder jag till studiens inledande forskningsfrågor, det vill säga hur deltagarna beskriver sina läsoplevelser, vad och när de läser samt hur de använder bibliotek. Jag kommer att med utgångspunkt i det mer teoretiska begreppet läspraktiker att diskutera vilka läspraktiker de unga ger uttryck för och vilka aspekter som påverkar dessa läspraktiker. I relation till dessa läspraktiker framkommer olika föreställningar om läsning, böcker och om bibliotek som också kommer att diskuteras i detta kapitel. I det avslutande avsnittet presenteras de kopplingar mellan olika läspraktiker och bibliotekens verksamhet som jag med utgångspunkt i resultatet kan identifiera. Detta avsnitt avslutas med ett antal diskussionsfrågor att ta avstamp i när biblioteksutvecklingsfrågor för unga diskuteras och initieras i olika bibliotekssammanhang.

Studien utgår från fyra forskningsfrågor varav de två första till stora delar redan har besvarats i resultatkapitlet, i de avsnitt som bär titlarna *Läsningens vad hur och när* samt *Bibliotekets vad, hur och när*. Jag kommer därför att kortfattat sammanfatta resultatet av dessa i det nedanstående. Forskningsfrågan som rör de läspraktiker som gestaltas i intervjuerna har inte redovisats på ett lika enhetligt sätt som de föregående forskningsfrågorna varför denna fråga får ett visst utrymme i detta kapitel. De konsekvenser och kopplingar som kan göras mellan de ungas olika läspraktiker och bibliotekets arbete har jag hittills inte diskuterat och därför kommer jag att ägna den sista forskningsfrågan som rör bibliotekets verksamhet, ett visst utrymme i detta kapitel. Om vi åter vänder blicken mot den första forskningsfrågan:

- Hur beskriver de sina läsoplevelser? Hur, vad och när läser de?

Informanterna ger sammantaget en bild av läsning som en aktivitet kopplad till böcker, främst till skönlitteratur och i första hand till analoge texter. Överlag beskrivs läsning i positiva termer och flertalet av deltagarna uppger att de läser fiktionstexter på sin fritid. Läsning i skolan beskriver de i negativa termer då de menar att de böcker de måste läsa i skolan är tråkiga

och att läsningen förknippas med krav, vilket förtar det lustfyllda med läsning. När de själva får välja sin läsning framstår fantasy vara en populär genre, liksom dystopier, självbiografier och mer verklighetsbaserade böcker. De beskriver också hur de läser digitala texter, främst på sociala medier, men de tar också del av digitala nyheter, Youtube och vissa bloggar. De föredrar dock att läsa skönlitteratur analogt. Som skäl för det anger de fysiska aspekter som att det bara är böcker som ger den rätta känslan och också att de förknippar böcker med ett slags känsla av äkthet. De föredrar att läsa texter på originalspråk, också med motiveringen att språket måste kännas äkta och en översättning kan ibland stå i vägen för känslan av autenticitet. I första hand är det familj och vänner som står för lästips och de lånar också litteratur av dessa. De köper böcker hos bokhandlare men det förekommer att de lånar böcker på biblioteket. Oftast har de inga problem med att få tag på det de vill läsa, men det händer att deltagare med stort intresse för en särskild genre eller serie upplever att det kan vara svårt att få tag på de texter eller böcker de vill ha. Flera deltagare uppger att de förutom att läsa böcker med ögonen också lyssnar på skönlitteratur. Deltagarna menar att de i någon mening läser hela tiden eftersom de möter texter i olika sammanhang under hela dagen, men skönlitteratur tar de helst del av när de är hemma, oftast under helger eller lov när de har mer tid att läsa. Det förekommer även deltagare som uppger att de aldrig läser skönlitteratur om de inte måste. Resultatet visar att de unga läser i olika perioder, där några menar att de läste mer när de var yngre och andra menar att de läste mindre när de var yngre än idag. Några av deltagarna tycker om att tala med andra – ofta familj och vänner – om det de läser och vissa uppger att de själva skriver mycket. Andra föredrar att inte tala särskilt mycket om vad de läser med andra.

- Hur använder de unga i studien biblioteket och hur tycker deltagarna att biblioteket kan förbättras?

Flera av deltagarna uppger att de använder biblioteket för att låna böcker, andra säger att de inte använder biblioteket alls längre, men gjorde det när de var yngre. Resultatet ger intryck av att flertalet av informanterna använder biblioteket, inte för att i första hand låna böcker, utan

snarare som en mötesplats. Biblioteket framstår som en plats dit deltagarna går för att träffa kompisar, för att plugga eller bara vara på, ibland i väntan på något annat som exempelvis bussen. Det är det fysiska biblioteket som de i första hand använder. Det digitala biblioteket används undantagsvis och då för att se efter om en specifik bok finns inne. I det empiriska materialet framträder olika förklaringar till varför de unga inte använder sig av biblioteket, några av de vanligaste är tidsbrist, brist på lust och att man inte har någon särskild anledning att gå dit. Dessutom har de redan tillgång till de texter de behöver digitalt, menar några av informanterna. Avgörande för vilket bibliotek de går till är närhet till hemmet eller att det ligger i anslutning till skolan eller stadscentrum, helt enkelt att biblioteket finns i närheten av platser de brukar vistas på. Men det är också viktigt att de känner sig hemma på biblioteket och att de känner bibliotekarierna som jobbar där. De är i allmänhet nöjda med bemötandet på bibliotek, men uppger att de ibland kan störas av andra besökare, i synnerhet yngre barn. Merparten av deltagarna har svårt att minnas om de deltagit i någon programaktivitet, några menar att de gjort det som yngre, andra säger att de deltagit relativt nyligen. Den vanligaste aktiviteten de varit på är bokcirkelträffar, andra verksamheter som de deltagit i är olika typer av kurser, t.ex. i måleri, skriveri, serietecknande. Författarträffar och dataspelsevenemang har också lockat de unga till biblioteket. Några av deltagarna uttrycker stor förvåning när de får höra att det finns så omfattande programverksamhet på bibliotek och menar att de inte kände till detta. De förslag på förbättringar av biblioteket som kommer fram är ofta kopplade till den fysiska miljön där sköna och mysiga sittplatser står högt upp på önskelistan, liksom möjlighet att kunna fika. Andra konkreta förslag är bättre skyltning, att få ett mer eget och avskilt rum på biblioteket, delaktighet och mer marknadsföring av bibliotekets verksamhet. Påfallande ofta föreslår de aktiviteter som redan finns på biblioteket som författarbesök, bokklubbar, tävlingar och de har generellt sett svårt att komma på förslag på aktiviteter.

- Vilka läspraktiker kommer till uttryck i intervjuerna, vad karakteriserar dem och i vilka sammanhang utspelas de?

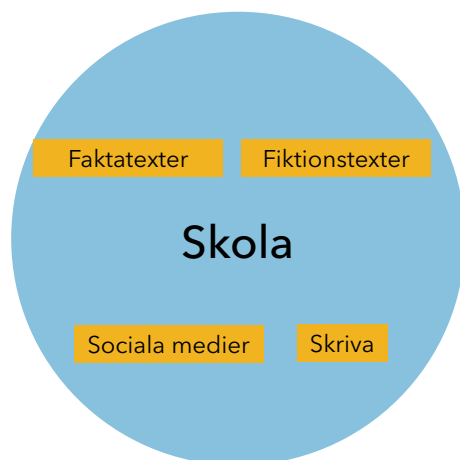
Utifrån analysen kan jag konstatera att följande, delvis sammanhängande, aspekter har bäring på informanternas upplevelser av olika läspraktiker; *kontext*, det vill säga det sammanhang där läspraktiken äger rum; *syfte*, det vill säga med vilket syfte företas läspraktiken och *medieformat*, det vill säga vilket format som används. Det finns andra studier som har konstaterat ett liknande resultat. Exempelvis visar Conradi et al i en artikel från 2013 där ungas attityder till läsning studerades, att dessa till stora delar påverkas av just kontext, syfte och medieformat.

De unga deltar i en mängd olika läspraktiker både i skolan och på fritiden. De attityder de har till dessa praktiker skiljer sig mycket åt, men de är också sammanflätade med varandra på olika sätt. Läspraktikerna som de beskrivs i föreliggande studie framstår vara både regelbundna men också föränderliga, så till vida att det finns en tidsmässig dimension i deltagarnas beskrivningar. De talar exempelvis om att de läste mer böcker förr och att de också därför besökte biblioteket mer som barn än vad de gör idag. Det är således tydligt att läspraktiker förändras över tid, samtidigt som de också har en viss beständighet eftersom deltagarna talar om dem som regelbundna och inte som tillfälliga aktiviteter. Trots att det inte finns några vattentäta skott mellan olika kontexter som skola, fritid och bibliotek, utan läspraktiker kopplade till de olika kontexterna också förefaller att överlappa och tangera varandra, har jag valt att strukturera avsnittet nedan efter de sammanhang deltagarna talar om i denna studie då dessa ändå har bäring på hur de beskriver praktikerna. De läspraktiker som beskrivs i samband med skola är, uppfattar jag, de mest enhetligt beskrivna och minst föränderliga. Det motiverar varför jag har valt att börja med att diskutera de läspraktiker som deltagarna beskriver i samband med skolan.

Skola

De läspraktiker de unga beskriver att de ägnar sig åt i skolan karakteriseras av ett instrumentellt eller kanske snarare funktionellt förhållnings sätt, där de uppger att de oavsett om de läser faktatexter eller fiktionstexter ägnar sig åt att leta efter information. De beskriver hur fiktionläsningen styrs av olika typer av lässtrategier som de blivit instruerade att använda

och hur de förväntas läsa texterna med viss kritisk distans. Magnus Persson beskriver hur kritisk läsning präglas av objektivitet, analys, distans och också kan sättas i samband med företrädesvis akademiska sammanhang (2016). Lundh, Dolatkhan och Limberg har i en studie undersökt så kallad informationsläsning i den svenska skolan så som denna praktiserades i slutet av 1960-talet. Informationsläsningen definierades då som att "inhämta fakta, förstå en redogörelse och följa en tankegång" och var främst kopplad till läsning av faktatexter. De läspraktiker som de unga beskriver i samband med skolan i föreliggande undersökning har stora likheter med det som Lundh et al. beskriver som informationsläsning och den kritiska läsning som Persson refererar till. Ilka Mäkinen menar att denna typ av läsning egentligen syftar till att läsa så lite som möjligt då det handlar om att på ett effektivt sätt samla in den information som behövs för att lösa den uppgift som föregriper läsningen (2014). I samtalen med de unga beskriver de hur de inte sällan "fuskar" genom att läsa delar av texten eller genom att läsa recensioner och/eller baksidestexten. De uttrycker också i regel missnöje med valet av skönlitteratur i skolan som uppges vara tråkig. Några informanter menar att de på fritiden kan välja att läsa samma författare eller bok som de ska läsa i skolan, men att det i skolan blir en helt annan typ av läsning än på fritiden, beroende på skolans krav på prestation och olika typer av redovisning av det man läst.

Figur 1. De läspraktiker som deltagarna talar om att de ägnar sig åt i skolan.

Fritid

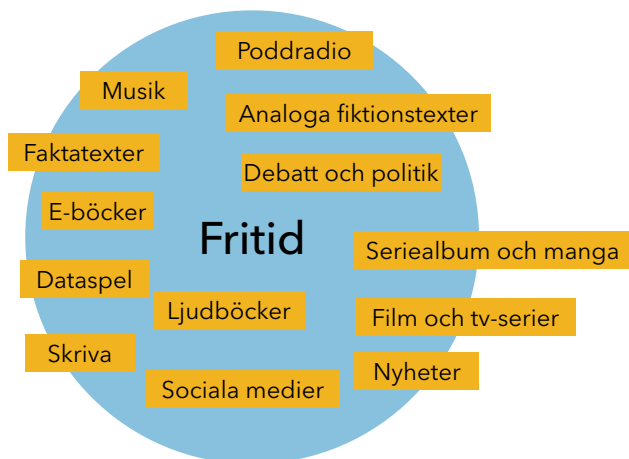
Under sin fritid uppger deltagarna att de ägnar sig åt en rad olika läspraktiker. Jag kommer inte att redovisa alla, utan framförallt diskutera de praktiker de talar mest om. Att de förefaller att betrakta läsning av analoga skönlitterära texter som "den riktiga" läsningen kan delvis förklara varför de talar mest om denna läspraktik. Det talutrymme som ges åt denna praktik behöver således inte betyda att denna praktik är viktigast för dem, utan kan spegla en uppfattning om att det bara är den som kan definieras som riktig läsning. Figuren här nedan visar dock samtliga läspraktiker som deltagarna nämner. Fiktionsläsning på fritiden sker främst genom analoga texter och de läsoplevelser de beskriver i samband med denna läsning karakteriseras i allmänhet av starka känslor. Deras drivkraft att läsa härstammar i många fall från det stora engagemang en berättelse eller en karaktär väcker. Goda berättelser kan få dem att både gråta och skratta, men även att känna en stark identifikation med exempelvis en särskild karaktär. En studie av ungas lustläsning av Vivian Howard (2011) visar att de läser av främst fem skäl; för underhållning, för att komma bort från vardagslivet, för att slappna av, för utveckla sin fantasi och som ett sätt att känna sig mer nöjda med sig själva och med sina liv. Dessa resultat ligger i linje med vad deltagarna i föreliggande studie anger som viktiga orsaker till att de läser.

Andra medieformat som musik kan också väcka mycket känslor och kan i vissa fall användas samtidigt som de läser för att förstärka en upplevelse. Att lyssna på böcker och att titta på film kan utgöra en känslomässig upplevelse men uppfattas samtidigt som mer passiva sätt att ta del av berättelser, än att läsa med ögonen. Några av deltagarna menar att det är lättare att bli distraherad av annat när man lyssnar på en bok och att de därför föredrar att lyssna på mer "lättviktig" litteratur, medan de ofta väljer att med ögonen läsa mer tankeväckande och komplexa texter. Resultatet visar att utövandet av vissa läspraktiker kan leda till att andra utövas.

Exempelvis kan filmer och tv-serier väcka intresse för att läsa de böcker som ofta ligger till grund för filmer och även vice versa, där berättelser i böcker leder till att man ser filmer som skapas utifrån dem. Ett övergri-

pande intryck är således att deltagarna ofta väljer att ta del av samma berättelse, men i olika typer av medieformat. De olika läspraktiker som deltagarna beskriver att de ägnar sig åt förefaller att fungera kompletterande, där utövandet av den ena läspraktiken sker vid sidan av eller parallellt med andra, och där utövandet av den ena läspraktiken inte sällan inbjuder till lust att utöva en annan praktik.

Några av deltagarna beskriver hur de i första hand inte dras till berättelser som väcker starka känslomässiga reaktioner, istället beskriver de hur de känner ett behov av historier som är realistiska och bygger på verkliga händelser. Det utesluter förstås inte att de blir känslomässigt berörda av det de läser, men det verkar inte vara den främsta drivkraften för att läsa dessa texter. Istället menar de att nyfikenhet, en lust att lära och just att berättelsen i någon mening är "sann" utgör själva grunden för att de ska känna ett intresse av att läsa. Att läsa påhittade fantasier beskrivs som ett slöseri med tid. Det förekommer också att deltagare beskriver att de helst läser faktatexter och/eller debattartiklar. Några av informanterna menar att de inte läser vare sig fiktions- eller faktatexter, utan exempelvis spelar datorspel eller tittar på film och tv-serier. Samtliga av de som deltagit i studien använder sociala medier. I figuren nedan syns de olika läspraktiker de beskriver att de ägnar sig åt.

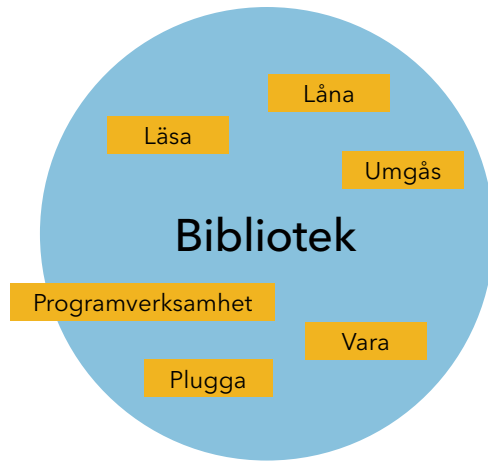

Figur 2. De läspraktiker som deltagarna talar om att de ägnar sig åt på

fritiden där de läser såväl digitala som *analog*a texter. Jag har valt att uttryckligen skriva analoga fiktionstexter då det förefaller som viktigt i beskrivningen av denna praktik att de är just analoga. Att läsa e-böcker eller att lyssna på ljudböcker kan förstås innebära att de konsumerar fiktionstexter, men de förstnämnda praktikerna beskrivs på andra sätt än läsning av analoga fiktionstexter.

Bibliotek

Bibliotek är inte det första stället deltagarna uppger att de vänder sig till när de behöver information och olika typer av texter. Det framstår som att de tycker att det är mer bekvämt att låna en bok från en familjemedlem, en vän eller att köpa en bok, än att gå till biblioteket. De har en traditionell syn på biblioteket som ett ställe för böcker, samtidigt visar deras förslag på förbättringar att de gärna ser att biblioteken blir mer som ett slags fritidsgårdar. De praktiker som de beskriver att de ägnar sig åt på bibliotek är ofta kopplade till läsning på olika sätt, men de menar även att de ägnar sig åt praktiker av mer social karaktär på biblioteket. Exempelvis berättar de att de träffar och umgås med vänner på biblioteket. Att bara vara i biblioteket eller fördriva tiden i väntan på exempelvis en buss förekommer också att de ägnar sig åt. De ger också uttryck för olika typer av föreställningar om såväl böcker, läsning och bibliotek. Dessa framstår överlag att vara tätt sammanbundna där läsning tydligt associeras med analoga böcker, vilket även bibliotek gör. Såväl böcker som bibliotek som läsning förknippas med barndom, och känslor av nostalgi. Böcker och bibliotek ses som något lite mossigt och töntigt, men betraktas även som något äkta, pålitligt och autentiskt, inte minst i jämförelse med digitala medier. De har således en traditionell bild av biblioteket som också verkar påverka hur de använder biblioteket och vad de förväntar sig av biblioteket. Av resultatet att döma är det tydligt att de har svårt att komma med förslag på verksamheter som skulle kunna locka unga till biblioteket. De förslag på förbättringar som de föreslår är ofta verksamheter som redan finns på biblioteket, vilket tyder på en okunskap om vilka verksamheter som bedrivs på bibliotek och kanske också på att de har låga förväntningar på vad biblioteket har att erbjuda. Den traditionella syn de har på biblioteket begränsar vad deltagarna kan föreställa sig för aktiviteter på biblioteket.

Figur 3. De praktiker - såväl läspraktiker som sociala praktiker - som de beskriver att de ägnar sig åt på biblioteket

- Med utgångspunkt i de föregående forskningsfrågorna; vilken betydelse har dessa resultat för bibliotekens verksamhet?

Hur studiens resultat kan användas i specifika biblioteksverksamheter är en fråga som verksamma bibliotekarier främst kan svara på, men jag vill ändå skissa fram några mer övergripande resultat som denna studie ger vid handen. Jag vill inledningsvis betona att unga i denna studie framträder som en grupp med engagemang för olika samhällsfrågor. De uppvisar en mängd kulturella uttryck och ideal kopplade till olika läspraktiker där de förefaller att ledigt röra sig mellan olika typer av texter, medier, format och redskap. Resultatet ger också vid handen att biblioteket inte ses som särskilt relevant för många unga. I den mån det finns möjligheter på bibliotek och en vilja hos bibliotekarier att utveckla verksamheten finns dock goda förutsättningar, då institutionen i allmänhet väcker positiva associationer hos de unga. Med hänvisning till studiens resultat vill jag betona betydelsen av att utgå från målgruppens uttryckta behov och läspraktiker, vid ett sådant utvecklingsarbete. Mot bakgrund av studiens resultat vill jag även uppmana till vad man skulle kunna kalla

för ett perspektivskifte. Biblioteksforskaren Wayne Wiegand menar att både forskare och biblioteksverksamma tenderar att fokusera alltför mycket på biblioteket som institution och betrakta "the user in the life of the library" istället för "the library in the life of the user" (2000, s. 21). Wiegand menar att det är viktigt att byta perspektiv och se vilken roll biblioteket har i användarnas liv. För att få till stånd ett sådant är det viktigt att ha kunskap om och ta avstamp i de läspraktiker som unga ägnar sig åt och som är viktiga för dem. Det handlar då om alla de läspraktiker som de unga utövar - inte bara sådana praktiker som utövas på biblioteket, utan praktiker som är kopplade till olika livssituationer. För att utveckla biblioteksverksamheter som attraherar unga är det därför viktigt att som bibliotekarie ha både *djupa* och *breda* kunskaper om ungas syn på och användning av olika typer av medier och texter. Dessa kunskaper kan sedan användas för att identifiera nya sammanhang där biblioteket potentiellt skulle kunna spela en större roll för en användare. Med utgångspunkt i figur 2, kan man exempelvis fundera på om biblioteket, i relation till de läspraktiker som visas där, kan göra mer för att nå unga och bli en mer relevant plats för denna målgrupp. Resultaten från denna studie kan på så vis användas som en utgångspunkt för verksamhetsutveckling, samtidigt som det är viktigt att ta reda på vad som intresserar och engagerar de unga i det lokalsamhälle som omger biblioteket.

Ett viktigt resultat som denna studie visar och som också kan ha bäring på bibliotekens verksamhet är att de olika läspraktiker som de unga ägnar sig åt överlappar och *kompletterar* varandra. En läspraktik kan inspirera till en annan läspraktik. Att exempelvis se en film (baserad på en bok) inbjuder till att läsa boken och vice versa. Att lyssna på musik när man samtidigt läser kan förstärka en läsoplevelse. Läspraktiker framstår som tätt sammanbundna där utövandet av den ena föder lust till att utöva en annan.

Det framstår även som viktigt att bibliotekarier har *genuina* kunskaper om unga. En aspekt som återkommer i resultatet är den betydelse av äkthet och autenticitet, exempelvis kopplat till språk, bemötande och delaktighet som kommer till uttryck. De unga vill ha relationer, berättelser och delta i verksamheter som de uppfattar som trovärdiga, pålitliga och äkta.

Det framstår utifrån resultatet således också som betydelsefullt att *bygga varaktiga relationer* med de unga – det kan vara avgörande för i vilken utsträckning de väljer att gå till biblioteket. Avslutningsvis framstår det som mycket viktigt för de unga att biblioteket skapar *rum* och platser att trivas på. De efterfrågar platser som är mysiga, bekväma och där de kan umgås. Mot bakgrund av detta resultat är det rimligt att fundera på om biblioteken tydligare behöver framträda som en plats där unga kan vistas och där de kan interagera socialt. Detta innebär inte att biblioteken ska gå ifrån sitt bok- och informationsförmedlande uppdrag gentemot unga, utan snarare att biblioteket vid sidan av detta, satsar på att lyfta fram andra aspekter av verksamheten. Ett övergripande intryck av de unga som deltar i denna studie är att de i många sammanhang – i såväl skolan som hemma – förväntas prestera. Med tanke på alla dessa krav och förväntningar som ofta ställs på dem, kanske det inte är så konstigt att de efterfrågar mysiga och bekväma platser att vara på i biblioteket. Man skulle möjligen kunna uppfatta det som att de söker efter en *frizon* – ett rum där de kan slappna av och umgås med varandra utan att det ställs krav på någon särskild prestation. I analysmaterialet märks att biblioteket många gånger har betydelse för unga just som en sådan frizon, men jag vill slutligen betona vikten av att såväl förvalta som utveckla denna viktiga roll för målgruppen unga.

Diskussionsfrågor

Här nedan följer ett antal diskussionsfrågor att ta avstamp i när ett utvecklingsarbete för unga i bibliotekets verksamhet ska påbörjas och planeras.

Att diskutera utifrån själva biblioteket - att nå ut till de unga

Reflektera över hur ni kommunicerar med unga i biblioteket.

Vad karakteriserar er relation med unga?

Hur ser ni på begreppet delaktighet?

Vad kan det innebära i relation till unga?

Hur skulle man kunna öka ungas engagemang och inflytande över verksamheter i biblioteket?

Hur skulle man kunna nå ut med information om bibliotekens verksamheter till unga?

Vilka platser finns för unga att vara på i biblioteket?

Hur skulle dessa kunna utvecklas och förbättras?

Att diskutera utifrån mig som förmedlare - vad jag vill nå ut med till de unga

Finns det möjligheter/förutsättningar på ditt bibliotek att planera verksamheter för unga med olika syften? I så fall vilka?

Hur skulle de kunna se ut?

Finns det möjligheter/förutsättningar på ditt bibliotek att planera verksamheter för unga där olika medieformat ingår? I så fall vilka?

Hur skulle de i så fall kunna användas?

Kommunicerar ni i personalen kring unga och de verksamheter som finns för dem? På vilka sätt?

Med utgångspunkt ifrån rapportens belysning av ungas läspraktiker och erfarenheter av bibliotek, hur skulle du vilja förändra/utveckla verksamheter för unga på hemmaplan?

Referenser

Agosto, Denise & Hughes-Hassell, Sandra (2010). *Urban Teens in the Library: Research and Practice*. ALA Editions.

Agosto, Denise, Magee, Rachel, Dickard, Michael & Forte, Andrea (2016). Teens, Technology, and Libraries: An Uncertain Relationship. *Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 86 (3): 248-269.

Balling, Gitte (2016). What Is a Reading Experience? The Development of a Theoretical and Empirical Understanding. I: *Plotting the reading experience: Theory, practice, politics*. Rothbauer et al (red.). Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press. Rot: 37-55.

Barton, David (2007). *Literacy. An Introduction to the Ecology of Written Language*. Malden: Blackwell.

Becnel, Kim & Moeller, Robin (2015). What, Why, and How They Read. Reading Preferences and Patterns of Rural Young Adults. *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 59 (3): 299-307.

Conradi, Kristin et al. (2013). Measuring Adolescents' Attitudes Toward Reading. A classroom survey. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 56 (7): 565-576.

Hedemark, Åse, Hedman, Jenny & Sundin, Olof (2005). Speaking of users: On user discourses in the field of public libraries. *Information Research*, 10 (2).

Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda biblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Uppsala: Uppsala universitet.

Hedemark, Åse (2011). *Barn berättar. En studie av 10-åringars syn på läsning och bibliotek*. Stockholm: Svensk Biblioteksförning.

Hedemark, Åse & Karlsson, Maria (red.) (2017). *Unga läsare. Läsning, normer och demokrati*. Möklinta: Gidlunds förlag.

Hedemark, Åse (2018). Bevara eller förändra? En analys av debater om folkbibliotek i dagspress 2007-2017. I: *Bibliotekarier i teori och praktik. Utbildningsperspektiv på en unik profession*. Hansson & Wisselgren (red.). Lund: BTJ Förlag: 211-233.

Howard, Vivian (2011). The importance of pleasure reading in the lives of young teens: Self-identification, self-construction and self-awareness. *Journal of Librarianship and Information Science* 43(1):46-55.

Krekula, Clary & Johansson, Barbro (red.) (2017). *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Lund: Studentlitteratur.

Lalander, Philip & Johansson, Thomas (2017). *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur,

Lee, Shari (2014). Beyond Books, Nooks, and Dirty Looks: The History and Evolution of Librarian Services to Teens in the United States. *The Journal of Research on Libraries and young Adults*, 4.

Lenters, Kimberly (2006). Resistance, struggle and the adolescent reader. *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 50 (2): 136-146.

Liberg, Caroline (2010). Möten i skriftspråket. I: *Barn utvecklar sitt språk*. Bjar & Liberg (red.). Lund: Studentlitteratur.

Lindsköld, Linnea, Hedemark, Åse & Lundh, Anna Hampson (2018). Knowledges of reading: An analysis of Swedish literature policy 2012-2013. Presented at *The 10th International Conference of Cultural Policy Research*, Tallinn, Estonia, 21-25 Augusti, 2018.

Lundh, Anna Hampson, Dolatkah, Mats & Limberg, Louise (2018). From informational reading to information literacy: Change and continuity in document work in Swedish schools. *Journal of Documentation*, 74 (5): 1042-1052.

McLaughlin, Thomas (2015). *Reading and the Body. The Physical Practice of Reading*. New York: Palgrave MacMillan.

Molloy, Gunilla (2002). *Läraren- litteraturen- eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*. Stockholm: Lärarhögskolan.

Mäkinen, Ilka (2014). *Reading like monks: The death or survival of the love of reading? I: Reading in changing society*. Lauristin & Vihalemm (red.). Tartu: University of Tartu Press.

Olin-Scheller, Christina (2006). *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*. Karlstad: Karlstads universitet.

Persson, Magnus (2016). *The Hidden Foundations of Critical Reading. I: Plotting the reading experience: Theory, practice, politics*. Rothbauer et al (red.). Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press. Rot: 19-37.

Pettersson, Torsten, Nilsson, Skans Kersti, Wennerström Wöhrne, Maria & Nordberg, Olle (2015). *Litteraturen på undantag? Unga vuxnas fiktionsläsning i dagens Sverige*. Göteborg: Makadam.

PISA (2013). *PISA 2012. 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*. Rapport 398. Stockholm: Skolverket

PISA (2016). *PISA 2015. 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*. Rapport 450. Stockholm: Skolverket.

Rothbauer, Paulette, McKechnie, Lynne, Skjerdingsstad, Kjel Ivar, Oterholm, Knut. & Persson, Magnus (red.). (2016). *Plotting the reading experience: Theory, practice, politics*. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press. Rot

Rydsjö, Kerstin & Elf, AnnaCarin (2007). *Studier av barn- och ungdomsbibliotek*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.

Rydsjö, Kerstin, Hultgren, Frances & Limberg, Louise (2010). *Barnet, platsen, tiden. Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.

Sheldrick Ross, Catherine, McKechnie, Lynne & Rothbauer, Paulette (2006). *Reading Matters. What the Research Reveals about Reading, Libraries, and Community*. Westport: Libraries Unlimited.

Street, Brian (2000). Literacy Events and Literacy Practices. Theory and Practice in New Literacy Studies. I: *Multilingual literacies. Reading and writing different worlds*. Martin-Jones & Jones (red.). Amsterdam: J. Benjamins Publishing: 17-31.

Tveit, Åse Kristine (2012). Reading Habits and Library Use Among Young Adults. *New Review of Children´s Literature and Librarianship*, 18 (2): 85-104.

Tveit, Åse Kristine & Mangen, Anne (2014). A joker in the class: Teenage readers´ attitudes and preferences to reading on different devices. *Library & Information Science Research*, 36: 179-184.

Ungar & medier 2015. Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier (2018). Stockholm: Statens medieråd.

Wiegand, Wayne (2000). American library history literature 1947-1997: Theoretical perspectives? *Libraries & Culture*, 35 (1):4-34.

Zimic, Sheila (2017). Unga, internet och idén om samhällets förändring - en kritisk reflektion över ålderskategoriseringar. I: *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Krekula & Johansson (red.). Lund: Studentlitteratur.

Samtalsguide

Inled med att kort berätta vad syftet med studien är (2 min)

- att förstå ungas syn på och erfarenheter av läsning av texter i olika sammanhang
- att förstå ungas tankar om bibliotek
- att förstå vad läsning betyder för dem
- att förstå vad och hur och om de läser
- att bibliotek ska kunna ta till sig och kanske förändra något utifrån vad de unga säger

Inledande runda (5 min)

Alla får hitta på ett alias och gärna säga något personligt (vad man gillar att göra, musik man gärna lyssnar på eller liknande. Försök känna av vad ni tror passar gruppen).

1. Läsningens vad (15 min)

Vad läser du?

Vad tänker du på om jag säger läsning?

Hur får du tag i det du läser?

Får du lästips från andra personer/ställen?

Händer det att du inte hittar det du vill läsa?

Får du läsa det du vill?

Läser du olika texter/berättelser av olika anledningar?

Är det skillnad på frivillig läsning och "måste-läsning"?

Berätta för mig om en text du läst och verkligen gillade!

2. Läsningens hur (15 min)

Hur definierar du din läsning?

Hur ofta läser du?

Har du alltid läst?

Läser du flera berättelser samtidigt eller en i taget?

Hoppar du över text?

Läser du klart alla berättelser?

Läser du om några berättelser? Varför och vilka i så fall?

På vilka sätt läser du - digitalt/analogt/öron/ögon?

På vilka språk läser du?

Hur kommer du i kontakt med texter?

3. Läsningens när (15 min)

Berätta om några särskilda tillfällen när du läser - kvällen/helgen/lovet/lunchen?

När skulle du vilja läsa?

Var läser du?

Finns det perioder när du läser mycket eller inte alls?

4. Bibliotek och läsfrämjande (20 min)

Vad tänker du när jag säger bibliotek?

Använder du bibliotek?

Vid vilka tillfällen använder du bibliotek (skolan, fritiden)?

Hur använder du biblioteket (fysiska besök, via nätet)?

Vilket bibliotek går du till helst - det som ligger närmast/det som har särskilda aktiviteter/annat?

När du var på bibliotek senast, vad gjorde du då?

Har du deltagit i någon särskild aktivitet på biblioteket? Vad minns du från den?

Om du fick bestämma, vad skulle finnas på ett bibliotek (inte just ditt utan allmänt)?

Skulle du delta i den aktiviteten själv?

Om biblioteken skulle vilja att fler unga kommer dit - vad borde man göra då?

Hur blev du bemött när du senast besökte ett bibliotek?

Vem gick du till biblioteket med?

5. Kontext och social läsning (15 min)

Finns det andra i din familj som läser?

Läser dina kompisar?

Läser/läste någon högt för dig?

Brukar du dela med dig av det du läser? Hur i så fall? (bokblogg/bok-cirkel/annat)

Pratar du med någon särskild om din läsning?

Skriver du själv texter?

6. Avslutning (3 min)

- Sammanfatta samtalets viktigaste delar så som du har uppfattat för gruppen.
- Dela ut biobiljett som tack.

I Unga berättar får tonåringar själva berätta om sina tankar kring läsning och bibliotek. Med hjälp av den regionala biblioteksverksamheten och personal på folkbibliotek i fyra län och regioner (Västra Götaland, Västernorrland, Uppsala och Stockholm) har 92 unga, födda 2001-2002, fått mötas i fokusgrupper för att dela med sig av sina tankar.

Syftet har varit att skapa kunskap om ungas syn på och erfarenheter av läsning och av texter i olika sammanhang. Detta innebär att ambitionen med studien är att ta reda på vad och hur de läser och nå kunskap om vad läsning i vid bemärkelse betyder för denna målgrupp. Syftet har även varit att få de ungas syn på och erfarenheter av bibliotek.

Studien har utgått ifrån ett antal forskningsfrågor:

- Hur beskriver de sina läsupplevelser? Hur, vad och när läser de?
- Hur använder deltagarna biblioteket och hur tycker de att biblioteket kan förbättras?
- Vilka läspraktiker kommer till uttryck i intervjuerna, vad karakteriserar dem och i vilka sammanhang utspelas de?
- Med utgångspunkt i de föregående forskningsfrågorna; vilken betydelse har dessa resultat för bibliotekens verksamhet?

Svaren har analyserats i ljuset av aktuell forskning av Åse Hedemark, lektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid institutionen för ABM, Uppsala universitet, som författat rapporten.

Jenny Nilsson, utredare på Svensk biblioteksförning, har varit projektledare.

